

BIJLAGEN

Bij het eindverslag van de Informatie 2023

BIJLAGE 1

PROVINCIALE STATEN VAN GRONINGEN BIJeenkomst DUIDINGSDEBAT VAN 22 MAART 2023

Voorzitter: de heer F.J. Paas

Griffier: mevrouw H. Engels-van Nijen

Lijsttrekkers Statenverkiezingen: mevrouw A.H. Bakker (SP), de heer E.J. Bennema (VVD), de heer S. Claassen (D66), de heer J.L. Epema (FvD), de heer H.J. Hamster (ChristenUnie), de heer J.J. Hilberdink (Volt), mevrouw M.K. van Hoorn-Van Dulleman (GroenLinks), de heer A.J.M. van Kesteren (PVV), de heer M. Kolkhof (PvdD), de heer G. Moes (BBB), de heer P. Roemers (PvdA), de heer A. Schmaal (Groninger Belang), de heer R.W. de Wit (CDA), de heer A. Zwart (Partij voor het Noorden)

1. Opening en welkom

De VOORZITTER: Goedemorgen, dames en heren. Ik open deze vergadering.

De kenners zien aan de opstelling dat het een totaal andere vergadering gaat worden dan een reguliere Statenvergadering. Er is werk gemaakt van een hoefijzeropstelling die volstrekt ongebruikelijk is. Dit is ook een poging om alle lijsttrekkers, of inmiddels fractievoorzitters, hier aan tafel te hebben en ondertussen ook nog een beetje gastvrij te zijn aan de anderen, die weliswaar gekozen zijn maar nog niet geïnstalleerd.

Welkom aan de mensen op de publieke tribune. Die zit niet helemaal vol, maar is goed bezet. Welkom ook aan de mensen die thuis meekijken of op een andere plek vanaf de *livestream*.

Dit is een bijzondere bijeenkomst. Ik refereerde er al aan: dit is geen Statenvergadering, dit is geen commissievergadering. Er zullen straks mensen het woord voeren die geen Statenlid zijn, maar bij wie het een groot risico is dat ze dat binnenkort worden. We hebben geprobeerd daar een vorm aan te geven. We doen dat in een zaal waarbij het de geruststellende wetenschap voor iedereen is dat hier al 400 jaar pogingen worden gedaan, meer of minder geslaagd, om vorm te geven aan de democratie. Daarmee is de hoefijzervorm overigens een historische vorm. Al mijn voorgangers hebben onder deze baldakijn boven mij gezeten, ook toen de zaal nog wat kleiner was. Dit was de klassieke opstelling van de vertegenwoordigers van Stad en Ommelanden. Dan was er ook een gewapende wacht die hierachter staat, om te voorkomen dat ze elkaar met brandbare voorwerpen gingen bestoken. Al het andere mocht toen kennelijk. Ik denk dat dat vandaag niet zo verschrikkelijk uit de hand loopt.

Maar dit is wel het moment om elkaar duidelijkheid te geven, met in het achterhoofd de uitslag van de verkiezingen. Je kunt hem zien als de uitspraak van de kiezer, maar de kiezer spreekt meestal zonder toelichting. Dus die toelichting moeten we elkaar vandaag verschaffen om verder te kunnen in het proces van de vorming van een nieuw College.

Komende dinsdagmiddag vergaderen de Staten voor het laatst in de huidige samenstelling. De dag erna, woensdag 29 maart, is de dag van het aantreden van de nieuwe Staten. Vanaf dat moment kunnen we ook praten over formele Statenvergaderingen met degenen die nu zijn gekozen. De uitslag wordt overigens morgen pas definitief vastgesteld. Dus het is nu allemaal nog *work in progress*.

2. Duidingsdebat Provinciale Statenverkiezingen 2023

De VOORZITTER: Wat gaan we doen? We hebben vorige week donderdag in een vergadering, die net geen presidiumvergadering is en die we dus een 'lijsttrekkers-presidiumvergadering' hebben genoemd, ons afgevraagd hoe we omgaan met de uitslag. Toen bleek er behoefte te zijn om er een zogeheten duidingsdebat aan te wijden. Dus dat is wat we vandaag gaan doen. Dus doel van zo'n

debat is dat we elkaar binnen de context van de onderhandelingen die nog gevoerd moeten worden – daar gaat iedereen ongetwijfeld verstandig mee om – maximale duidelijkheid bieden over hoe wij de verkiezingsuitslag zien. Wellicht zijn er al gedachten over wat dat betekent voor de inhoudelijke koers van een volgend College.

En doel is ook het gesprek aan te gaan over de opdracht waarmee de beoogde informateur aan de slag kan. De beoogde informateur zit helemaal achter in de zaal: Ard van der Tuuk. Dus het is geen geheim dat als alles goed gaat, de komende tijd Ard van der Tuuk weinig in het Westerkwartier te zien zal zijn. Wat zegt u? Ja, dat kan ook: dat wij allemaal daarheen gaan.

Het leek mij goed om nu het bal te openen, want iemand moet beginnen. Wij hebben hier in huis een tamelijk gietijzeren traditie dat de grootste partij begint. Dat scheidt soms ook meteen duidelijkheid. In de tweede termijn van het debat heb ik inmiddels de vrijheid om daar wat mee te spelen. Maar het lijkt me goed om aan te sluiten bij die gewoonte, dus om te zeggen dat we aan de slag gaan door dan eerst de heer Moes het woord te geven. Daarna doen we een ronde langs alle andere aanwezige partijen. Dan kijken of we al zin hebben in koffie of anderszins even bij willen komen van de dingen die uitgewisseld zijn. Dan kijken we of er nog behoefte is aan een tweede ronde. Die geven we dan vervolgens wel even vorm.

Aan het eind van het duidingsdebat is het de bedoeling dat er ook nog een formele opdracht gaat ontstaan voor de informateur. Daar heeft de BBB iets voor voorbereid, dus die komen waarschijnlijk met een tekst op dat punt. Zal ik gewoon eens beginnen met het woord te geven aan de heer Moes, zodat hij zijn inbreng in het duidingsdebat kan leveren? Het woord is aan de heer Moes.

De heer MOES (BBB): Beste Groningers, ook welkom aan de mensen op de publieke tribune. Allereerst wil ik graag de kiezers bedanken. Dank u wel dat u hebt gestemd. We hebben een historische Provinciale Statenverkiezing meegemaakt met een historisch hoge opkomst. Heel veel mensen zijn gaan stemmen. Dat maakt deze verkiezingsuitslag er een van hoop en van verwachting. Hoop omdat er nu misschien eindelijk een beweging op gang komt, weer naar de gewone mensen toe. Maar ook verwachting, omdat het niet zo is dat alles na deze verkiezingen opeens opgelost is. We hebben veel werk te doen.

De kiezer heeft gesproken: BBB is de grootste geworden. Maar we zijn niet als enigen verkozen. Daarom ook hier mijn hartelijke felicitaties aan alle verkozen Statenleden en in het bijzonder aan de Partij voor de Dieren en aan Volt. We zijn niet alleen gekozen en we kunnen het dus ook niet alleen doen. Er zijn 43 volksvertegenwoordigers voor veertien verschillende partijen gekozen. Wat zegt dat nu over de politieke richting van een nieuw te vormen College? Moeten we nou over rechts of juist over links? Nee, niet links, niet rechts, maar echte problemen van echte mensen nou eens echt gaan oplossen. Dat is wat nodig is en dat is wat de kiezer van ons wil. Niet in hokjes, niet in vakjes en niet in modellen denken, maar de politiek er voor de burger laten zijn en niet andersom.

Daarbij zijn er genoeg concrete en tastbare problemen te noemen. Ik noem de mijnbouwschade, leefbaarheid, de groeiende armoede, kansenongelijkheid, het stikstofdossier en daarmee ook het gevecht om onze ruimte. Maar de grootste crisis is die van het vertrouwen. Dus moeten we open en zonder uitsluiting van welke partij dan ook de informatiefase ingaan. Want met het uitsluiten van een partij sluit je ook de kiezer van die partij uit en dat is juist precies waar het misgaat. We moeten elkaar opzoeken en naar elkaar luisteren, juist ook als we het niet eens zijn met elkaar. Dat is verbinding zoeken en alleen zo gaan we polarisatie tegen. Wij moeten hier in deze zaal een voorbeeld zijn. Een voorbeeld van hoe je naar elkaar luistert en hoe je verder met elkaar komt, ook als je het niet met elkaar eens bent.

Daar past ook bij dat je niet alles op voorhand vastzet. Geen in beton gegoten coalitieprogramma waarin elk detail al voor vier jaar bepaald is. Dat is voor het functioneren van de Staten niet goed. Dus zowel de oppositie als de coalitie moet haar rol goed kunnen waarmaken. Dat is niet alleen beter voor ons als Statenleden, maar ook voor het functioneren van het College van Gedeputeerde Staten. En het allerbelangrijkste: het is ook beter voor de burger. Die heeft namelijk gekozen en die wil vertegenwoordigd worden. Dat kan alleen als naar alle partijen, coalitie- en oppositiepartijen, geluisterd wordt. Niet aanhoren, maar luisteren. Geen debatten voor de bühne, maar debatten om de beste ideeën en de beste oplossingen naar boven te laten komen.

Daarom lijkt het ons verstandig om het Coalitieakkoord na twee jaar goed te evalueren. Want we zien dat de wereld soms snel verandert. En we denken ook aan een Coalitieakkoord op hoofdlijnen en waar het kan, het zo veel mogelijk aan de Staten overlaten. En ja, dat is spannend, zeker ook voor

een nieuwe partij. Maar het is wel democratie en zo benutten we hopelijk de inzet van alle Statenleden en niet alleen maar van de helft plus één.

Volgens mij zijn de opdracht en de informateur, zoals ze zijn geformuleerd zijn, helder en wat ons betreft mag hij nu vlug aan de slag met de verkennende gesprekken. Ik zal de opdracht, zoals die er nu in concept ligt, even voorlezen: *'De verkennende informateur krijgt van de fractieleiders de opdracht om te onderzoeken wat de meeste kansrijke samenwerking is voor de vorming van een stabiele coalitie, een voorstel te doen voor het vervolgproces in de formatie, hierover advies uit te brengen aan de Provinciale Staten en met alle verkozen partijen in ieder geval de onderstaande vragen te bespreken. 1) Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag? 2) Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag? 3) Welke programmatische overeenkomsten en sterk uiteenlopende verschillen worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's? 4) Welke mogelijkheden worden met inbegrip van procesinhoud en relatie gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en een samenstelling van een nieuw College van Gedeputeerde Staten? 5) Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een College te komen?'*

De VOORZITTER: Dank u wel. Het voorstel voor de opdracht aan de informateur wordt rondgedeeld. Maar er is iets wat mij zegt dat sommigen van u de tekst al zullen hebben gezien. Zal ik het woord eens geven aan de tweede partij in grootte? De Partij van de Arbeid, de heer Roemers.

De heer ROEMERS (PvdA): 15 maart, een dag met gezonde spanning. De meeste politieke partijen hebben campagne gevoerd en wachten op de uitslag. En die uitslag is overdonderend: in één klap verandert het politieke landschap, niet alleen in Groningen maar wat later bleek in heel Nederland.

Dat is niet alleen een duidelijk signaal van de kiezers aan de huidige kabinetspartijen, maar vooral heel goed gedaan van de BBB. Bij dezen feliciteer ik hen dan ook met hun grote uitslag. Maar ook de Partij voor de Dieren en Volt, die beide een zetel hebben gewonnen: gefeliciteerd. Als we kijken naar ons eigen aantal zetels, kunnen wij alleen maar tevreden zijn met het behoud van vijf in een politiek veld waar wij ons duidelijk staande hebben gehouden. Na de euforie die er is bij de BBB met twaalf zetels, zien we nu ook heel veel kleine partijen. De meeste partijen hebben verloren en zijn soms gehalveerd.

De vraag die nu voorligt, is hoe BBB gaat zorgen voor een stabiele coalitie. Wat is hier voor hen belangrijk en bovendien: wat is het belang om te weten wie de BBB is? Het is een nieuwe partij, daar moeten we eerlijk in zijn. En zoals dat vaak gaat met mensen die je niet goed kent, probeer je die na een aantal afspraken beter te leren kennen, er een beeld van te krijgen. Dit geldt andersom ook. De BBB is nieuw in de Provinciale Staten en zal ook goed moeten weten met wie zij aan tafel gaan zitten en met wie zij een coalitie willen gaan vormen. Wat ons betreft heeft dit informatieproces dan ook tijd nodig.

Terugkijkend naar de afgelopen periode zijn er veel zaken goed gegaan. En toch zouden we willen kiezen voor een meer open bestuurscultuur met meer ruimte voor politiek geluid van zowel coalitie als oppositie. Wij staan open voor een gesprek met de informateur. Als een partij zo groot is geworden, dan is het een krachtig signaal. Niet alleen in onze provincie, maar in alle provincies. Ga je niet met elkaar in gesprek, dan neem je de democratie de maat. We zullen uiteindelijk in Groningen weer een coalitie moeten vormen, zodat onze provincie weer bestuurd kan worden.

Er liggen uitdagingen genoeg in Groningen. De gaswinning, en daarmee samenhangend het rapport van de enquêtecommissie, is wat ons betreft de topprioriteit. Hoe gaan wij als provincie zorg en dat we de ereschuld door Den Haag op een ruime wijze laten inlossen? Daarnaast houden wij vast aan het feit dat de gaswinning naar nul gaat. Hierin doen wij geen concessies.

Daarnaast vinden wij als Partij van de Arbeid een aantal zaken van groot belang. Zaken waar wij als Partij van de Arbeid voor staan. Gemakshalve soms ik die puntsgewijs op: 1) gaswinning kan niet veilig en moet naar nul; 2) betaalbare, veilige en duurzame woningen in een prettige leefomgeving voor iedereen; 3) goed, vast en zinvol werk voor iedereen; 4) goede bereikbaarheid van onze dorpen en kleinstedelijke kernen en betaalbaar en duurzaam openbaar vervoer, waar iedereen gebruik van kan maken; 5) goed onderwijs voor iedereen, waar praktisch en theoretisch geschoolden elkaar ontmoeten en elkaar versterken; 6) een energietransitie waarbij de lasten en lusten eerlijk verdeeld zijn en iedereen mee kan doen.

Tot slot. Als Partij van de Arbeid gaan wij voor een sociale en groene provincie. De zorgen en ambities in deze provincie zijn groot. We willen een zorgvuldig proces, maar denken dat drie weken om tot een eerste conclusie te komen, mogelijk zou moeten zijn. Wij verwachten van de informateur dan een aantal mogelijke coalitiemogelijkheden. Wij willen Ard van der Tuuk veel succes wensen met deze opdracht en zijn nieuwsgierig naar de eerste uitkomst.

Mevrouw VAN HOORN (GroenLinks): De kiezer heeft op 15 maart gekozen voor een nieuw provinciaal bestuur. Nog nooit is een nieuwe partij zo snel gegroeid. In iedere provincie is de BoerBurgerBeweging de grootste en dus aan zet om het informatieproces te starten. Wij van GroenLinks feliciteren ze hartelijk met deze mooie overwinning.

Het opkomstpercentage van deze Provinciale Statenverkiezingen is sinds de jaren tachtig niet meer zo hoog geweest als nu. Dat dit nu zo uniek is, heeft te maken met de onvrede onder inwoners over hoe het nu gaat in ons land. Dat signaal is verpletterend en zullen wij in de politiek uiterst serieus moeten nemen. We interpreteren het vooral als een reactie op de landelijke politiek en minder op die van Groningen. Kijk je sec naar de uitslagen, dan zou je kunnen stellen dat de kiezers allemaal voor de BBB kiezen. Maar ik zie de stemmen vooral ook als een reactie op dertien jaar Rutte-beleid, waarin het voor een deel van de gewone inwoner nauwelijks mogelijk is om het hoofd boven water te houden. Waarin mensen vroeg naar bed gaan, omdat het huis binnen te koud is en omdat ze de energierekening niet kunnen betalen. Waarin het voor meer dan de helft van onze inwoners onmogelijk is om een woning te betalen en bovendien geen duidelijkheid gegeven wordt over waar de boeren aan toe zijn. En het meest schrijnende voor de Groningers is geweest dat in dit beleid geen gehoor is gegeven aan de duizenden Groningers die nog steeds in de ellende van schadeherstel en versterking zitten. Ons sociale systeem is totaal uitgekleed. GroenLinks heeft vanuit de landelijke oppositie altijd al aangegeven dat dit anders moet. We zullen ons hiervoor blijvend inzetten.

Samen met de BBB en de PvdA vormen wij de drie partijen waar de meesten op hebben gestemd in onze provincie. GroenLinks is al jarenlang de grootste partij in de gemeente Groningen en op het platteland hebben we een vaste achterban die niet verloren is gegaan. Daarmee zijn we verbindend tussen Stad en Ommeland. Die verbinding is noodzakelijk, zeker gezien de politieke verschillen tussen het progressief-linkse college van de gemeente Groningen met dat van sommige andere gemeenten. Wij willen dan ook de verkenner verzoeken om goed af te wegen hoe een toekomstig samengesteld provinciaal College past tussen de andere overheidslagen – dus inclusief het Rijk, hebben we het dan over. Zo kunnen we de optimale verbindende laag zijn die voor een middenbestuur zo belangrijk is. En ook of er wellicht andere vormen dan een standaard-collegeakkoord geschikt zouden kunnen zijn voor de samenwerkende vormen.

Wij voelen de verantwoordelijkheid naar onze kiezers toe om onze idealen voor een samenleving waarin iedereen financieel rond kan komen, de natuur wordt hersteld, de boer weet waar hij aan toe is en de sociale voorzieningen op orde zijn, voor nu en in de toekomst en die op een zo efficiënt mogelijke manier in te vullen. Op vele thema's zullen wij elkaar vinden. Als voorbeelden noem ik: meer sociale woningbouw en openbaar vervoer voor het buitengebied. Als het gaat om het landelijk gebied, dan is stikstof in Groningen een relatief overzichtelijke uitdaging als we dat vergelijken met andere provincies. Belangrijkste is dat de boeren duidelijkheid krijgen en de natuur zo snel als nodig in een goede staat komt. Bovendien zijn wij in Groningen al goed in gesprek met boeren, wat een goede basis is om samen met de boeren te gaan werken aan een toekomstbestendige landbouw en natuur.

Wij zijn erg nieuwsgierig naar de uitgangspunten van de BBB op verschillende uitdagingen die onze provincie tegemoet gaat. Daarom gaan wij graag de verkennende gesprekken aan – dat hadden we eerder ook al aangegeven – om te onderzoeken waar en hoe onze uitgangspunten bij elkaar komen. Wij vinden dat er de tijd moet worden genomen voor het informatieproces om dat gronding af te ronden. Er zijn echter natuurlijk ook wel heel forse taken die bij de provincies liggen. We vinden het daarom belangrijk dat erop gekoerst wordt dat er voor het zo merreces wel een nieuw College geïnstalleerd kan worden.

De heer HAMSTER (ChristenUnie): Dan is de ChristenUnie wederom als vierde partij aan de beurt. En dat is misschien het eerste stukje duiding dat ik kan geven: de vierde partij met 6,3 procent van de stemmen. We zien dat bijna een kwart van de kiezers het vertrouwen aan BBB heeft gegeven en de overige driekwart heeft heel verdeeld gestemd. Groningen is een veekleurige provincie en dat blijkt ook uit de verkiezingsuitslag. Er viel wat te kiezen en dat hebben de Groningers gedaan.

Het lijkt me goed om te beginnen met het feliciteren van de winnaars: BBB, de Partij voor de Dieren en Volt. Ook het behoud van zetels is in deze verkiezingsuitslag een compliment waard aan de Partij van de Arbeid, Groninger Belang en de Partij voor de Vrijheid: van harte!

Als ChristenUnie hebben we over ons eigen resultaat een dubbel gevoel. Er hebben minder mensen in absolute zin en in percentuele zin op onze partij gestemd en dat levert een zetel verlies op. Dat vinden wij uiteraard jammer. Met de deelname van de SGP wisten we dat een deel van onze kiezers deze keer wellicht een andere keuze zou maken en dat een vierde zetel misschien ingewikkeld zou worden. Mede daarom overheerst bij ons de dankbaarheid voor de drie zetels die we behouden hebben. We zullen ons met drie Statenleden, een zeer talentvol commissielid en een brede steunfractie wederom in gaan zetten voor het belang van Groningen en alle Groningers. En dat gaan we niet alleen doen. Met veertien fracties zal het veel bruggen bouwen betekenen. Dat doen we graag: in Provinciale Staten, ook in het College als daar op inhoud ruimte voor ontstaat. Daar gaan we uiteraard graag het gesprek over aan. Op inhoudelijk en op bestuurlijk vlak vindt de ChristenUnie stabiliteit en gedegenheid belangrijke eigenschappen. We hopen op een stevig en consistent bestuur in samenhang met landelijke en met lokale overheden.

Mensen hebben gestemd met het hart, met het hoofd, misschien met de onderbuik, maar gelukkig velen met de voeten door op te komen. En na de uitslag zien we dat vlaggen weer in de goede volgorde worden opgehangen en daar spreekt hoop uit. Deze mensen zijn niet afgehaakt. Er is een broos vertrouwen en nu is het aan ons met z'n allen om dat vertrouwen waar te gaan maken. De reden van dat broze vertrouwen is voornamelijk de winst van de BBB. We denken daarom dat het goed is als de BBB ook deel uit gaat maken van een nieuw College.

Een groot vertrouwen van de kiezer betekent tegelijkertijd ook een grote verantwoordelijkheid. Het is goed om te horen en te zien dat de BBB zich dat ook heel goed realiseert. Wie verder bij de BBB in een coalitie aansluit, zal uit de komende gesprekken moeten blijken. Daartoe is een verkenner aangezocht, de heer Van der Tuuk. Ard, succes met de opdracht! Met deze verkenner kunnen we van harte instemmen.

We hopen daarbij ook het komende College kan rekenen op een breed draagvlak in de Staten en wellicht ook de veelkleurigheid van onze provincie kan weerspiegelen. De samenwerking tussen collegepartijen en niet-collegepartijen vinden we daarbij een belangrijk thema. De afgelopen jaren heb ik meermaals meegekregen dat er stevige scheidslijnen ervaren werden tussen coalitie en oppositie. Dat is niet hoe ik en hoe wij graag zouden willen werken. Ik denk ook dat uit de verkiezingsuitslag een hoop op verbinding in zich houdt tussen partijen in en buiten het College. Dat er zowel links als rechts, wars van politieke spelletjes, een hoop op verbinding is tussen Stad en Ommeland, tussen inwoners en beslissers – om uit de parlementaire enquête te citeren.

We zijn ervan overtuigd dat we het in deze Staten over 80 tot 90 procent gewoon eens zijn. De onderwerpen die net benoemd zijn, zijn voor ons allemaal belangrijke onderwerpen. Laten we die gemeenschappelijke grond benutten en uitdragen. Als ChristenUnie praten we graag mee over de oplossingen voor de verschillende maatschappelijke problemen die er zijn – grote problemen. We voelen ons ook geroepen om bij te dragen aan een gedegen en betrouwbaar bestuur en het zoeken naar onderlinge verbinding.

Wij willen daarom alle gekozenen en straks benoemde kandidaten Gods zegen wensen voor dit belangrijke werk.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Hier zitten we dan, een week na de verkiezingen in een heel andere samenstelling. Eén ding is wel duidelijk: Nederland heeft gekozen. Het heeft gekozen voor heel wat anders dan er nu zit. Nu zijn de provinciale verkiezingen natuurlijk vaak overschaduw door landelijk thema's, ook nu weer. Maar het hele land heeft gesproken in alle provincies. En dat is wel een signaal, dus het zal echt anders moeten. Ook in deze provincie zal het anders moeten gaan.

Ik wil allereerst de BBB feliciteren met de enorme overwinning en uiteraard ook Volt en de Partij voor de Dieren met hun overwinning. Ik moet zeggen: ons gelijke aantal zetels werd 's nachts om een uur of twee wel helder toen de uitslag van de stad Groningen binnen was. Toen dachten wij: zo voelt dus een zure opluchting. Want zo voelde dat bij ons. Wij hadden gerekend op meer zetels, maar uiteindelijk is dat aantal gelijkgebleven en daar mogen we blij mee zijn.

Wat zou er anders moeten? Ik heb een aantal collega's horen spreken over een coalitieprogramma dat niet helemaal dichtgetimmerd zit. Wat Groninger Belang betreft komen we met een programma met partijen die heel veel op dezelfde lijn zitten en waar je dus niet meer mee hoeft te

onderhandelen tussen heel erg links en heel erg rechts. Maar gewoon dat je een stevig programma krijgt, zodat je ook gas kunt geven. Want vier jaar is heel kort en voordat je het weet, zijn die vier jaar voorbij en de verwachtingen van de kiezers zijn hoog dat er ook echt wat moet veranderen.

Dus onze voorkeur zou het hebben om nu zo snel mogelijk aan de slag te gaan. Ik noem geen termijnen van drie weken of 'voor de zomer'. Ik neem aan, meneer Van der Tuuk, dat gewoon het tempo erop gaat om zo snel te komen tot een nieuwe coalitie. Want de uitdagingen zijn natuurlijk enorm en we moeten er wel samen voor zorgen dat we er komen.

Als je dan kijkt naar de punten, zou ik willen verwijzen naar ons verkiezingsprogramma. Volgens mij hebben we best heel veel raakvlakken daarin zitten. Zoals ook al eerder genoemd, er zijn best wel heel veel raakvlakken met andere partijen. Dus ik zou ervoor willen pleiten om zo snel mogelijk de gesprekken te voeren en te komen tot een stabiele coalitie die ook gas kan geven richting de toekomst.

Ik wil alle Statenleden, die natuurlijk nog benoemd gaan worden – wie dat precies zijn, weten we morgen pas – alvast feliciteren met hun benoeming.

De heer BENNEMA (VVD): Ons politieke landschap is na 15 maart ingrijpend gewijzigd, in heel Nederland maar ook in onze provincie. En het beeld dat wij nu zien, is eigenlijk één reus, enkele dwergen en een heleboel dwergjes. Een knappe prestatie van BBB en een uitslag die noopt tot nadenken.

Daarmee komen we bij de duiding. Want een oorzaak van de huidige uitslag is onvrede, onzekerheid en een gebrek aan vertrouwen. Er zijn ook wat bijzondere ontwikkelingen bij deze uitslag. Op dit moment zijn heel veel mensen naar de stembus gegaan en die hebben inderdaad 'met hun voeten gestemd', zoals de ChristenUnie ook zei. We hebben een historische opkomst. Kiezers die eerder op traditionele bestuurderspartijen stemden, van coalitie tot aan oppositie, stemden nu op de BBB.

En waarom dat is? Daarvoor moeten we goed kijken naar de zorgen die leven onder veel kiezers. Er is heel veel verandering in onze maatschappij en dat moet je ook allemaal kunnen volgen. Het woord 'moeten' valt ook bij heel veel mensen zwaar. Er moet van alles: op het gebied van klimaat, de veranderingen in ons landschap, maar ook in de coronaperiode moest er heel veel en kwamen we op afstand van elkaar te staan. Dat maakt het ook lastig voor ons als politici om te communiceren met de achterban. Ook zaken als stikstof hoeven weinig betoog. En de gaswinning en de dramatische gang van zaken rondom een vlotte schadeafhandeling en versterking hebben ook aan deze uitslag bijgedragen.

Als je het een beetje samenvat, dan maken mensen zich in Groningen ook wel zorgen over of ze hun huidige traditionele manier van leven kunnen voortzetten. Kun je je bedrijf voortzetten? En ook de verschillen tussen Stad en platteland hebben daarin een belangrijke rol gespeeld. Het zijn allemaal belangrijke punten die ik hier aanstip en daar moet een antwoord op geformuleerd worden. Welke koers dat wordt, daar gaan we de komende tijd met elkaar over in gesprek. Dat is nog niet helder, maar het is wel bemoedigend om de hoop te zien, ook door BBB uitgesproken, dat we dat oplossen en ook aan die verwachtingen kunnen voldoen. Dat wordt de uitdaging. Onze partij heeft deze verkiezingen veel verloren. Wij zijn op dit moment niet aan de bal. Maar wij zullen wel absoluut ons best doen om de stem van onze kiezer in het hele proces te laten horen.

Dan over de inhoudelijke koers en de coalitie enkele opmerkingen. Zoals ik heb gezegd: er moet recht worden gedaan aan de zorgen die leven. We moeten zorgen voor beleid dat in redelijk tempo wordt uitgevoerd, zodat mensen het ook kunnen volgen. En dat ook echt de gevolgen van het beleid dat wij hier maken, voor mensen is. Dat we daarbij stilstaan. In deze democratie, in deze zaal moeten we zorgen dat we de verschillen overbruggen. Het is zoeken naar een gemene deler om echt een stabiel beleid te kunnen formuleren en te werken aan herstel van vertrouwen. De VVD kijkt hierbij altijd naar wat mogelijk is. Wij houden niet van allerlei belemmeringen en problemen opwerpen, maar van wat je eigenlijk ook ziet in de methode-Remkes die gevolgd is: klare taal en ga gewoon nuchter met elkaar in gesprek.

BBB heeft op dit moment de leiding. Voor ons is het ook onbestaanbaar dat zij geen deel zullen uitmaken van een nieuwe coalitie. Dus met andere woorden: BBB heeft ook in onze opvatting de taak om te gaan besturen. Zo'n nieuwe coalitie moet een groot mandaat hebben, een goede meerderheid. En qua bestuurscultuur hopen wij dat er stevige bestuurders worden gezocht. Want er

liggen grote taken. Het is belangrijk dat ze klare taal spreken en dat er goede gebiedsprocessen komen. Processen waarin mensen worden gehoord en betrokken.

Dan naar de opdracht voor de informateur. Wat ik al heb aangegeven: een stabiele meerderheid, BBB als kern en daaromheen kijken wat het beste past. De opdracht zoals die ligt, vinden wij goed. Wat ook is gezegd over de ruimte en het politieke spel hier in huis, dat er ook wat vrije ruimte in het Coalitieakkoord zit, lijkt ons ook goed. Dus kijk naar die hoofdlijnen en geef ruimte om die politieke samenwerking en ook nieuwe invalshoeken een kans te geven.

Over tijdslimieten willen wij één ding zeggen: een broedende kip moet je niet storen. Wij gaan ervan uit dat er hard wordt doorgewerkt. Openheid versus beslotenheid: ik denk dat dat het heel belangrijk is dat je met elkaar in vertrouwen kunt spreken. Dat je iedereen de ruimte geeft om zaken in te leveren en ook zaken uit te wisselen in een veilige omgeving. Maar dat je zeker over de uitkomst altijd een openbare verantwoording aflegt.

Tot slot een oproep aan ons allen. Er is een enorme versplintering, dus niet iedereen hier kan zijn of haar zin krijgen. Dat betekent eigenlijk dat iedereen over zijn of haar eigen schaduw heen moet springen.

Mevrouw BAKKER (SP): Afgelopen zaterdag gingen vele SP'ers in het land huis-aan-huis om in gesprek te gaan met mensen over deze verkiezingsuitslag. Ik was zelf in Winschoten, waar we na elke verkiezing soep uitdelen en in gesprek gaan met mensen. Aan de deuren werd bevestigd wat deze verkiezingsuitslag wat ons betreft zegt. Vele mensen voelen zich al jarenlang niet gehoord en gezien of eigenlijk erger, behoorlijk in de steek gelaten door deze overheid. Dat is niet van vandaag op morgen ontstaan, maar is al jarenlang aan de hand. De crises stapelen zich op en de ellende achter vele voordeuren wordt steeds groter. We horen de afgelopen jaren achter steeds meer voordeuren ook elke keer: 'Rutte moet weg!'

De BBB is het deze verkiezingen gelukt om deze onvrede van het volk om te zetten in het mobiliseren van een grote groep mensen die naar de stembus ging en hun stem op de BBB uitbracht. Dat is knap en zeker een felicitatie waard. Iets wat ons helaas niet is gelukt. Wij hopen met alle Groningers die op de BBB gestemd hebben, dat hun stem zeker tot de gewenste verandering gaat leiden en de ellende achter de voordeur de komende jaren minder wordt. Wij zullen daar als SP in ieder geval, net als altijd, voor blijven strijden. Hier in de Staten, maar vooral op de straat. Met inwoners acties blijven voeren en op de trom roffelen.

Ik denk dat het voor ons allemaal hier in de Staten van belang is dat we goed luisteren naar dit duidelijke signaal dat ook Groningers hebben afgegeven: 'Praat met ons, betrek ons en neem ons serieus', zeggen Groningers. Dus aan ons allemaal de opdracht om vooral van het pluche af te komen en het volk te vertegenwoordigen, door veel buiten het provinciehuis te zijn en mét inwoners te praten, in plaats van óver inwoners.

Als SP vinden we het pijnlijk dat we voor de tweede keer gehalveerd zijn. We zien onze partij ook niet als de meest voor de hand liggende coalitiepartij. De BBB kiest ervoor om met alle partijen in gesprek te gaan. Daar zullen wij dan ook gewoon gehoor aan geven. Wij hebben geen uitgesproken voorkeur met welke partijen de BBB een coalitie zou moeten vormen. Al zou ons een coalitie met de VVD wel verbazen, omdat achter een groot gedeelte van de stemmen op de BBB toch wel het gedachtegoed 'Rutte moet weg!' schuilt.

Vanuit de SP vinden we een aantal dingen erg belangrijk voor een nieuwe coalitie en een nieuw College. Ten eerste willen we een strijdbaar bestuur dat zich durft te verzetten tegen Haags afbraakbeleid, dat met de vuist op tafel slaat en opeist waar we in Groningen recht op hebben. Dus af en toe met het mes tussen de tanden richting Den Haag en geen eindeloos gepraat in achterkamertjes. Ook heeft Groningen wat ons betreft een bestuur nodig dat opeist dat de gaskraan uiterlijk 1 oktober 2023 helemaal dichtgaat en dat alle putten opgeruimd worden. Dit zorgt voor mentale veiligheid bij velen van onze inwoners. Tevens een bestuur dat erop toeziet dat de inwoners centraal staan en niet het gebied en allerlei prestigeprojecten. Dat ervoor zorgdraagt dat Groningen niet het wingewest van Nederland blijft, maar Groningers bovenaan zet.

Daarnaast willen als SP een coalitie die niet de rijen bij elk voorstel al gesloten heeft. We vinden het fijn dat de BBB dat ook al aangaf. Maar we willen een coalitie die een open en transparant proces ingaat en oprecht interesse heeft in wat de rest van de Staten van een voorstel vindt en dat Statenfracties ook daadwerkelijk mee kunnen denken en input kunnen leveren. Voorstellen worden op inhoud beoordeeld en niet op wie ze heeft ingediend. Wij hopen dat er voor Groningen zo snel als

mogelijk een coalitie is gevormd die op een stabiele meerderheid kan rekenen. We gaan ervan uit dat we als Staten en als inwoners van Groningen goed op de hoogte gehouden worden van dit proces door de BBB en/of de informateur. Wanneer er problemen ontstaan of het erop lijkt dat het vormen van een coalitie onmogelijk lijkt, of te lang gaat duren, kunnen we wat ons betreft wel een openbaar debat inplannen.

Maar we spreken vooral eerst graag ons vertrouwen uit in de door de BBB gekozen weg en gaan uit van een zorgvuldig en eerlijk proces.

De heer CLAASSEN (D66): Ter voorbereiding heb ik het gedicht van Myron Hamming gelezen, dat in de Week van de Democratie uitkwam. Hij schrijft: *'Zo is deze democratie van niemand, maar behoort ze ons allemaal toe.'*

Groningen heeft de BoerBurgerBeweging gekozen als de grootste partij van onze provincie. Het is ook de BoerBurgerBeweging gelukt om hoop te bieden. Dankzij haar overwinning hangen onze vlaggen weer recht. Ik wil de BoerBurgerBeweging dan ook van harte feliciteren met deze overwinning. Gezien die overwinning is het de enige juiste keuze dat de BoerBurgerBeweging nu het voortouw neemt om een breedgedragen College te vormen.

D66 ziet in deze verkiezingsuitslag een verdeelde provincie. We zien een duidelijke overwinning van de BoerBurgerBeweging. Partijen als het CDA, de SP, de ChristenUnie en ook de VVD verliezen zetels. De PvdA behoudt haar zetels evenals de PVV en ook Groninger Belang. Forum voor Democratie blijft onlangs een groot verlies in onze provincie vertegenwoordigd. Tegelijkertijd zien wij een stabiele progressieve beweging in onze provincie. D66 verliest weliswaar een zetel, maar we zien Volt binnenkomen met één zetel. GroenLinks verliest net als D66 een zetel, maar we zien de Partij voor de Dieren met één zetel groeien. Het progressieve geluid in de provincie is weliswaar meer verdeeld over andere partijen, maar is in absolute zin gelijkgebleven.

De campagne ging veel over natuur, landbouw en stikstof. En natuurlijk zijn dat belangrijke onderwerpen. De uitslag lijkt te zeggen alsof dit ook de belangrijkste onderwerpen zijn voor het nieuwe College. Maar D66 ziet dat breder. De opgaven in onze provincie zijn breder: de energietransitie, cultuur, wonen en mobiliteit bepalen net hard de kansen van onze inwoners op werk en op goede opleiding, maken net zo hard dat onze inwoners goed en aangenaam kunnen wonen, werken en leven in onze provincie en zijn niet alleen van belang voor onze huidige inwoners, maar ook onze toekomstige inwoners. Een nieuw College zal daar ook een stevige toekomstgerichte agenda voor moeten neerzetten wat D66 betreft.

Afgelopen week toonde het jongste IPCC-rapport nog maar eens aan hoe urgent het klimaatprobleem is. De tijdbom van het klimaat tikt, ook in Groningen. Hoewel we een week na de verkiezingsuitslag allemaal een beetje bijgeslapen zijn, is er aan de gezondheid van onze natuur- en waterkwaliteit niets veranderd. De noodzaak om zo snel mogelijk aan de slag te gaan, is onveranderd. Wanneer kunnen we weer in onze natuur wandelen, zonder tot over onze enkels in de brandnetels te lopen? D66 blijft drammen voor het klimaat en knokken voor onze kwetsbare natuur- en waterkwaliteit. En de gaskraan moet dicht: voor ons is dat geen politiek maar bittere noodzaak. Onze kinderen hebben recht op een schoon en gezond Groningen en een veilig thuis waar zij kunnen en willen wonen.

En zo is deze democratie: *'van niemand, maar zij behoort ons allen toe'*. D66 wil heel graag anderen helpen, zonder concessies te doen aan wat urgent is. Wij kijken dan ook uit naar dat gesprek met de verkenner.

De heer KOLTHOF (PvdD): Beste collega's, de wereld in deze politieke arena voor en na de verkiezingen ziet er opeens heel anders uit. Een nieuwe politieke werkelijkheid met vele kansen, maar wat de Partij voor de Dieren betreft ook vele zorgen.

Allereerst onze felicitaties voor de monsterzege van BBB en de mooie zetel voor Volt. U hebt, en dan voornamelijk de BBB, een nieuwe groep kiezers aangesproken waardoor er weer meer mensen naar de stembus zijn gekomen en dat is hartstikke goed voor het democratische proces. Ik wil u van harte welkom heten hier in ons midden.

De Partij voor de Dieren heeft als enige zittende partij weten te winnen en wij zijn onze kiezers ontzettend dankbaar dat ze duidelijk hebben laten horen dat mededogen een stem verdient. Het is een stem voor degenen in Groningen die hun stem niet of nauwelijks kunnen laten horen. Een stem voor die kwetsbare natuur, een stem voor al die dieren die wegwijnen in de bio-industrie, een stem

voor nog een abstract thema, bijvoorbeeld het gevaarlijk snel opwarmende klimaat. Of een stem voor kwetsbare inwoners.

En die stem vertelt ons dat we in vele opzichten een zieke samenleving hebben opgebouwd, die goed is voor velen maar desastreus voor anderen. Momenteel wonen in Nederland nog genoeg mensen in luxe, die voor verschillende partijen een worst wordt voorgehouden dat het prima zo door kan. 'Een klein beetje aanpassen en dan kunnen we vrolijk verder.' De stemmer op de Partij voor de Dieren ziet dat dat niet zo langer kan. We moeten ons gaan aanpassen en dan gaat het niet alleen om de boeren, maar het gaat ook om de industrie en het gaat om de luchtvaart. Heroverwegen wat echt belangrijk is en samen denken over hoe we kunnen leven binnen de grenzen van deze planeet.

Dat de BBB de grote winnaar is van deze verkiezingen, is in onze ogen een stem tegen politiek *dédain*, tegen het doordrukken van beleid, tegen het inleveren van idealen voor macht, waarvan Rutte ook het gezicht is geworden. Tegen het gekonkel: mensen zijn klaar met visieloze politiek, klaar met de politiek die constant problemen voor zich uit heeft geschoven, waardoor we nu kampen met allerlei crises. En die verandering valt velen rauw op het dak, terwijl we allang wisten dat het niet zo langer door kon gaan.

De BBB heeft wat ons betreft het initiatief en bepaalt in eerste instantie de weg voorwaarts voor het vormen van een nieuwe coalitie. Wij roepen de BBB, maar ook de andere partijen en de verkenner, op om in het licht van het gebrek aan vertrouwen en transparantie in de politiek nu breed te gaan kijken naar coalitievorming. Dat kan met een meerderheidscoalitie, maar het kan ook met een minderheidscoalitie of een breedgedragen Statenakkoord. In Limburg is bijvoorbeeld een extraparlamenteair college gevormd waar de afgelopen vier jaar goede ervaringen mee zijn. Onze vraag aan de BBB gaat over de woorden 'stabiele coalitie' in de opdracht: wat is uw definitie daarbij? En naar andere partijen, die daar nog niet hebben gereageerd: hoe ziet u die coalitievorming en moet dat volgens u ook breed worden verkend?

Wat ons betreft wordt er tijdens het proces om te komen tot een akkoord gesproken met burgers en ook met belangenorganisaties die opkomen voor de stemlozen. We zien verder graag dat het dualisme hier echt terugkeert in de Staten. De Partij voor de Dieren is niet de meest logische coalitiepartner van BBB. Maar van links tot rechts werken we graag samen, met bijvoorbeeld GroenLinks voor een schoon milieu, op rechts met de BBB om de boeren te helpen bij een goed verdienmodel bij extensivering of misschien met Forum voor Democratie om de democratische structuur hier in Groningen te versterken.

Hoe dan ook, wij wensen eenieder betrokken bij het formatieproces veel succes en wijsheid toe.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Om te beginnen wil ik de BoerBurgerBeweging van harte feliciteren met deze eclatante verkiezingsoverwinning, die de regering nog niet heeft bewogen om nieuwe verkiezingen uit te schrijven – maar dit even terzijde. Voor BVNL: jammer dat inmiddels oud-collega Robert Pestman niet terug zal keren in deze Staten. Jammer ook voor JA21, 50PLUS en de SGP, die geen zetel hebben gehaald. Uiteraard wil ik nieuwkomer Volt hartelijk welkom heten in Provinciale Staten en zou ik vanaf deze plek de Partij voor de Dieren willen feliciteren met de zetelwinst en uiteraard de partijen die stabiel zijn gebleven, waarmee deze partijen zijn bevestigd in hun stabiele positie die zij in de Staten van Groningen innemen. De partijen die zetels hebben verloren, zullen dat verlies inmiddels intern hebben geëvalueerd.

De PVV-fractie ziet de verkiezingsuitslag, waarbij de BoerBurgerBeweging in alle provincies afgetekend de grootste is geworden, als een referendum waarin de Nederlandse samenleving een duidelijk signaal heeft afgegeven, zo ook in de provincie Groningen. In alle provincies heeft een grote meerderheid van de inwoners het ongenoegen geuit over de afstand van de politiek tot de burger, die letterlijk in Groningen in de kou staat – in het hele land, trouwens.

In onze provincie zijn de belangrijkste afwegingen voor de kiezer, de grootste thema's in onze provincie geweest, te weten stikstof, klimaat, veiligheid en leefbaarheid waaronder migratie. De overweldigende hoeveelheid stemmen voor de BoerBurgerBeweging is samen te vatten in een stem voor verandering, voor luisteren, voor samen optrekken, voor verbinding, voor erkenning, voor hoop. Groningen moet weer de provincie worden waarin de *Grunneger* weer mee kan doen en een provincie waar iedereen weer perspectief heeft. Een sociaal en economisch sterke provincie, een provincie waarin de inwoners zich weer herkennen.

Maar veel gedupeerden in het aardgaswinningsgebied zijn nog steeds niet schadeloos gesteld. Agrariërs hebben nog steeds zorgen over het al dan niet onteigenen van hun familiebedrijf als gevolg van de stikstofbeleidscrisis. Met name de gangbare landbouw, die disproportioneel wordt gedupeerd, moet worden behouden voor Groningen, omdat die sector tot de meest innovatieve ter wereld behoort, kwalitatief de beste gewassen oplevert en tot de meest diervriendelijke van de wereld kan worden gerekend. En wat te denken van de zorg van onze inwoners over de zogenaamde verduurzaming, waarbij velen worden geschaad in hun woon- en leefomgeving en in hun portemonnee? De zorg om het behoud van de leefbaarheid, met name voor de inwoners van Ter Apel. De zorg over de economie, over de werkgelegenheid in Oost-Groningen. De zorg om het behoud van goed openbaar vervoer, met name op het platteland. De zorg om het toerisme, waarbij bezoekers aan onze provincie kunnen blijven genieten van de cultuur en het weidse Groningse landschap.

Het beleid zal wat de PVV betreft voor de komende vier jaar meer inwonergegericht moeten zijn. De PVV wil hierin samen optrekken door problemen te erkennen en daadwerkelijk aan te pakken. Niet door de burger aan te tasten in zijn autonomie, in de vrijheid van wat hij wil en niet wil, in de wijze waarop hij wil leven, wonen of werken en of hij zijn bedrijf al dan niet voort kan zetten. Het gaat om respect voor wat mensen hebben opgebouwd en voor iemands eigendom in plaats van het onteigenen daarvan. Het gaat om beleid waarbij men nog iets overhoudt in de portemonnee en waarover men mee mag praten over zijn eigen toekomst. Groningen moet weer de provincie worden waar de inwoners weer vertrouwen hebben in de politiek, in plaats van geconfronteerd te worden met dwangbeleid. Een provincie waar oplossingen tot stand komen met de inwoners, waarbij naar breed draagvlak wordt gestreefd. Draagvlak is essentieel. Een provincie die er voor de inwoners is in plaats van andersom.

Concreet betekent dat dat de provincie zich weer richt op haar kerntaken. Een provincie waar voorzieningen op peil zijn, waar iedereen weer veilig, comfortabel en betaalbaar kan wonen, waar vissers weer kunnen vissen, boeren weer kunnen boeren. Een provincie waar weer kan worden gebouwd en gewerkt. Een provincie met schone, betrouwbare en betaalbare energie. Een leefbaar Groningen waarin de Groningers weer door de politiek worden gezien en gehoord. Dat betekent in concreto geen volledig dichtgetimmerde coalitieprogramma's, opdat de volksvertegenwoordiging het volk weer kan vertegenwoordigen, waarbij rekening wordt gehouden met de stem van de visser, van de boer, van de ondernemer en van de burger. Een Groningen waar de stem van de inwoners weer wordt meegeteld en ook weer écht in beleid wordt weergegeven. En dan met name de stem die massaal is uitgebracht op de BoerBurgerBeweging.

Ik rond af. Het is dan ook tijd dat we bij elkaar op de koffie gaan. Niet alleen om elkaar goed te leren kennen, maar zeker ook voor de coalitieonderhandelingen om te komen tot een stabiel College voor de komende vier jaar. En bovenal een College dat recht doet aan wat er leeft – écht leeft – in de samenleving van de provincie Groningen. De PVV wil daar zeker een bijdrage aan leveren, ook bestuurlijk. Besturen is namelijk mensenwerk. Ik sta een provinciebestuur voor dat functioneert als een team. Een provinciebestuur dat problemen waar onze inwoners mee worden geconfronteerd, erkent en ook ziet. Een provinciebestuur dat niet alles aan de voorkant heeft dichtgetimmerd, maar op pad gaat om te luisteren en inwoners vanaf het begin mee zal nemen en mee zal laten denken om samen al dan niet tot uitvoering van beleid te komen. Het meenemen, het betrekken, het steven naar dualisme, het zoeken naar verbinding, het tonen van begrip en het zoeken van toenadering zal leiden tot meer draagvlak voor beleid tot een situatie van gezamenlijke verantwoordelijkheid.

De heer DE WIT (CDA): Allereerst de felicitaties aan de BoerBurgerBeweging met de grote overwinning. En ook de Partij voor de Dieren en Volt feliciteren wij met hun uiterst knappe prestatie. En natuurlijk ook de felicitaties aan alle andere verkozen partijen, want het is een eer om onze provinciegenoten hier in deze zaal en daarbuiten te mogen vertegenwoordigen. Daar mogen we trots op zijn.

Voorzitter, u zult begrijpen dat het grote verlies voor mijn partij, het CDA, hard is aangekomen. Ons team heeft er de afgelopen periode alles aan gedaan om de kiezer te overtuigen van het CDA-verhaal. Maar we moeten constateren dat dit onvoldoende is gelukt en dat we de landelijke wind niet mee hebben gehad tijdens de campagne. Dat is een grote klap voor onze kandidaten, voor het campagne team en voor onze achterban. Desondanks zijn wij de Groningers die wel op het CDA hebben gestemd, dankbaar. Dankbaar voor hun steun waardoor we de komende periode ook weer

door kunnen bouwen aan Groningen, de provincie waar we ons thuis voelen en waar we graag een bijdrage aan willen leveren.

We zien deze uitslag als een signaal waar we iets mee moeten. Een signaal voor onze Haagse collega's, maar ook voor onszelf. We hebben deze verkiezingen als CDA vooral van onszelf verloren. Het was een op papier sterk verhaal, maar de kiezer heeft dat onvoldoende in ons herkend. We zullen het weer moeten verdienen door het vertrouwen van afgehaakte kiezers en andere kiezers die in het verleden op het CDA hebben gestemd of dat misschien in de toekomst doen, weer terug te winnen. Dat zullen wij huis voor huis en straat voor straat moeten doen, vanaf vandaag en elke dag opnieuw.

We zien ook een brede opdracht voor de politiek. Veel mensen voelen zich, ondanks het grote aantal partijen, niet gehoord. Denk aan inwoners uit het aardbevingsgebied of agrariërs die in de knel zitten. Dat is een uiterst zorgelijke ontwikkeling. Wij lossen dat probleem hier niet zelfstandig en volledig op, maar het is wel onze gezamenlijke verantwoordelijkheid om de regionale politiek weer dichterbij Groningers te brengen. Als CDA kiezen we ervoor om de verbinding te blijven zoeken met de samenleving, maar ook met alle partijen hier in deze zaal.

Onze provincie staat ook de komende jaren voor grote uitdagingen. Voor veel gezinnen gaan de kosten voor energie en boodschappen door het dak. In het aardbevingsgebied maken veel mensen zich nog altijd heel veel zorgen over hun veiligheid en de veel te traag verlopende versterkingsopgave. Op het platteland zien Groningers voorzieningen verdwijnen en maken boeren zich zorgen over de toekomst van hun bedrijf – en daarmee ook de toekomst van hun gezin.

Tegelijkertijd zijn er ook grote kansen voor onze prachtige provincie. Denk aan het vormgeven van de energietransitie, het werken aan toekomstbestendige werkgelegenheid, onder andere in de Eemshaven, en het werken aan perspectief voor onze provincie na het beëindigen van de gaswinning – een punt dat ik gelukkig bij heel veel collega's vandaag ook al voorbij heb horen komen. Dit zijn stuk voor stuk onderwerpen waar we in gezamenlijkheid mee aan de slag moeten, voor elkaar en vooral ook met elkaar.

En dat brengt mij bij de belangrijkste vraag die vandaag voorligt: hoe verder na deze verkiezingsuitslag? Uiteraard ondersteunen wij dat de BoerBurgerBeweging als grootste partij het voortouw neemt. Op hen rust de grote verantwoordelijkheid om te komen tot een stabiele meerderheidscoalitie. Dat is een grote eer, maar ook een grote uitdaging. Wij wensen de BoerBurgerBeweging en natuurlijk de verkenners, meneer Van der Tuuk, hier veel succes en wijsheid bij toe.

Gezien de uitslag past voor ons als CDA bescheidenheid. Voor ons staat voorop dat er een stabiel en daadkrachtig bestuur komt, dat bereid is om verantwoordelijkheid te nemen op de grote dossiers, zonder de Groninger samenleving daarbij uit het oog te verliezen. Wij zijn indien gewenst bereid om hierover het gesprek aan te gaan met de verkenners.

De heer HILBERDINK (Volt): Voorzitter, collega's en genodigden. Vanzelfsprekend wil ik beginnen met het feliciteren van de grote winnaar van afgelopen woensdag, Gouke Moes van de BBB. In een uitstekende campagne wist BBB duidelijk te appelleren aan de onvrede die leeft onder de kiezers. In de gemeenten van het Ommeland liegen de percentages er niet om, variërend van 28 tot bijna 40 procent. Maar ook in de stad Groningen werd nog een respectabele 10,7 procent gehaald. Volt won de meeste stemmen juist in de stad Groningen en wist de inwoners van het Ommeland minder goed te bereiken. Ook Meint Kolthof wil ik feliciteren met de zetelwinst van de Partij voor de Dieren. Ten slotte wil ik de partijen bedanken die gelijk zijn gebleven of zetels hebben verloren, maar desondanks niets hebben ingeboet aan enthousiasme om op respectvolle en transparante wijze de verkenningssprekken te starten.

De Volt-fractie verheugt zich op de samenwerking en de debatten die we ongetwijfeld met elkaar gaan voeren. Volt kijkt dus met veel vreugde terug op de afgelopen verkiezingen. In Groningen leek het er even op dat we twee zetels zouden behalen. Uiteindelijk is dat één zeer verdiende zetel geworden. De verwachting is dat Volt gestaag blijft groeien. We zijn hier voor de langere termijn. We bouwen hard aan de fundamenten van onze relatief jonge Europese beweging en willen stemmen verdienen op basis van onze prestaties en verdiensten. We kunnen daarom ook niet wachten om na vandaag aan de slag te gaan, samen met onze fraaie fractie en beleidsteams.

En aan de slag moeten we. Tijdens de verkiezingen was ons motto: 'Niet vooruitschuiven, maar vooruitdenken'. Gezien de urgentie van de uitdagingen die op ons bord liggen, hebben we geen

tijd meer om stil te staan of moeilijke beslissingen voor ons uit te schuiven. Onze actie bepaalt de toekomst. De uitdagingen zijn velerlei. Ze zijn al door menigeen genoemd. Ik noem de aanpak van de klimaatcrisis, investeren in het herstel en de diversiteit van de natuur, realisatie van huisvesting in het bijzonder voor jongeren en lage-inkomensgezinnen, een innovatieve aanpak van het openbaar vervoer met maatwerk in multimodale hubs, een eerlijke verdeling van energiebesparingsmogelijkheden en de opwekking van duurzame energie. Verder het stimuleren van een groene economie en een schone agrarische sector. En niet in de laatste plaats willen wij een bijdrage leveren aan het stoppen van de misère van de slachtoffers van de gaswinning.

De kiezers waren woensdag verdeeld. Liefst veertien partijen hebben zetels weten te bemachtigen. Ik duid deze uitslag vooral als een uiting van ongenoegen ten aanzien van de landelijke politiek. Volt trekt hieruit de conclusie dat de nieuwe coalitie meer aandacht moet schenken aan de inspraak door de burger. Dat wil niet zeggen dat wij de uitdagingen waar wij voor staan, dan maar uit de weg moeten gaan. Integendeel, wij lezen in de uitslag een opdracht om door te pakken op een manier waarbij iedereen wordt gehoord.

Dat betekent dat wij geen handtekening zullen zetten onder compromissen die stilstand tot gevolg hebben. Wij lezen een vraag naar verbinding, naar het delen van ideeën in plaats van meningen en naar een constructieve samenwerking, zowel binnen de politiek als met burgers en andere belangengroepen. Wij vertrouwen er dan ook op dat een aanstaand Collegeakkoord dat ter harte neemt en voorstellen doet om de verbinding binnen en buiten de politieke arena's te versterken. Wat Volt betreft zijn de burgerberaden en de processen van co-creatie daarvoor uitgelezen instrumenten.

Volt staat open voor bestuurlijke verantwoordelijkheid. Wij zien uit naar het gesprek met de verkenner en hechten aan een zo transparant mogelijke verkenning met alle fracties. Openheid over de inhoud en voorkeuren laat zien waar partijen voor staan. De kiezers hebben recht op duidelijkheid. Volt is bereid om op constructieve wijze met alle partijen in gesprek te gaan en sluit op voorhand geen verbinding uit, onder voorwaarde dat de samenwerking geen aanleiding geeft tot nationalisme en populisme. Wij zijn bereid te zoeken naar oplossingen die recht doen aan afspraken die wij in Europa maken en gemaakt hebben. Wij zijn als provincie ook een Europese regio en moeten het regionale Europese beleid hier handen en voeten gaan geven. Dat vraagt om pragmatisme, daadkracht en een positieve grondhouding naar bestaande afspraken en kaders. Wij vertrouwen erop dat we dit als Provinciale en Gedeputeerde Staten kunnen uitstralen en uitdragen.

Volt vindt het logisch dat de BBB als grootste winnaar nu eerst het voortouw neemt. Wij zijn vooralsnog erg gelukkig met de keuze van verkenner Ard van der Tuuk, een keuze waar alle partijen zich in konden vinden. Daar ligt mijns inziens een goede basis voor verdere coalitievorming. Gezien het brede speelveld nu met veertien partijen zouden wij het verder een logische afweging vinden om een breedgedragen coalitie te formeren die leunt op een comfortabele meerderheid, waarmee een belangrijk deel van het electoraat wordt gerepresenteerd. Een Collegeakkoord op hoofdlijnen kan de waarde van het debat in Provinciale Staten vergroten. We kunnen ons voorstellen dat de Haagse regeringspartijen, die ook hier vertegenwoordigd zijn, zich bescheiden opstellen. Maar ook deze partijen hebben een belang bij het aanpakken en doorpakken voor een duurzame toekomst.

De blik van ons allemaal moet vooruit. Verbinden en doorpakken: dat is wat ons betreft de opdracht die we woensdag allemaal hebben gekregen. Laten we dan ook beginnen met een ronde van gesprekken waarin alle partijen worden gehoord, zodat de partijen die als eerste onderhandelen, zich goed geïnformeerd weten door de rest van de aanwezige Statenleden.

Cato Major indachtig ben ik overigens van mening dat de landelijke media bij de volgende provinciale verkiezingen hun aandacht moeten richten op de *quinta sens* van deze verkiezingen, te weten het wel en wee van deze provincie zelf en de kandidaten die hierbij de belangen van deze provincie willen behartigen.

Tot slot wil ik alle gekozen partijen bedanken voor hun bereidwillige en transparante houding. Het is een veelbelovende start op weg naar een nieuwe Provinciale Staten. Volt is verheugd dat wij ons steentje kunnen bijdragen. Ik wens iedereen hier wijsheid maar ook plezier toe.

De heer ZWART (PvHn): Ik wil allereerst beginnen met het feliciteren van BBB, de Partij voor de Dieren en Volt. Een fantastische en heel duidelijke overwinning: daar kun je niet omheen. Daarom – het CDA zei het al – past de Partij voor het Noorden ook bescheidenheid. De Partij voor het Noorden heeft een zetel verloren en is dus nog maar met één zetel vertegenwoordigd in deze Staten. Hoewel

wij nog maar net gewend waren aan twee zetels, is dit voelbaar als een stap terug. Het voelt toch als een onterechte afrekening voor de laatste vier jaren. Dat kun je aantrekken of niet. Wij trekken ons dat aan.

Maar wat heeft de kiezer hier eigenlijk mee gezegd? Op de eerste plaats zijn de provinciale verkiezingen gebruikt door Haagse partijen vanwege de invloed op de Eerste Kamer en de eventuele stemmingsuitslag op 30 mei daarvan. De opmerking 'de provinciale verkiezingen zijn belangrijk voor de Eerste Kamer' steekt behoorlijk. Wij hebben veel, heel veel mailtjes gehad met de vraag waar wij als Partij voor het Noorden op zullen gaan stemmen voor de Eerste Kamer. En slechts enkelen over ons provinciale programma. De huidige Haagse coalitie zocht steun en verloor deze op alle fronten. Daar moeten de landelijke coalitiepartijen zich iets van aantrekken. Daar moet de provinciale coalitie zich iets van aantrekken.

De wens van de kiezer in Groningen is voor ons heel duidelijk een afwijzing van de Haagse politiek. Ook in onze provincie hebben de meeste coalitiepartijen verloren. De BBB is een overduidelijke winnaar in dit geheel en is volgens de wens van een kwart van de kiezers in Groningen aan zet om een coalitie te vormen. Omdat de BBB niet de helft van alle stemmen heeft, zal de BBB naar coalitiepartners moeten zoeken. De uitslag zal volgens de Partij voor het Noorden betekenen dat dit niet samen met de huidige coalitiepartijen kan. De richting die de Partij voor het Noorden voorstaat, is dan ook een stabiele coalitie in de richting van een breed midden. In de hoofdpunten van de BBB kan de Partij voor het Noorden zich vrijwel volledig herkennen. We hebben dezelfde uitgangspunten met betrekking tot mijnbouwschade, leefbaarheid, stikstof, economie, nieuwbouw, gezonde dieren, gezonde maatschappij. Enfin, BBB herkent dit rijtje en de BBB hoeft maar naar ons programma te kijken en zal de overeenkomsten zien. Deze punten zijn namelijk vrijwel dezelfde en met dezelfde bewoordingen terug te vinden in ons programma en onze houding in de Staten van de afgelopen vier jaren. Hier hoeven wij dus op dit moment niet dieper op in te gaan.

Over de nieuwe coalitie. Wij vinden dat een lokale partij als Groninger Belang daar een plaats in hoort te hebben. Uiteraard zien wij voor onszelf ook wel een rol, maar daar wil ik op een ander moment graag over praten. Want de Partij voor het Noorden moet heel bescheiden zijn. Met een coalitie samen met Groninger Belang laat de BBB zien de noordelijke gasgedupeerden en de Groningse bevolking serieus te nemen. De Partij voor het Noorden is voorstander van een open 'raamcoalitieakkoord'. Open: laat iedereen erover mee kunnen praten en duidelijkheid bij uitspraken met betrekking tot de gaswinning – volgens ons moet die gewoon stoppen – en nieuwbouw binnen de dorpskernen en volgens de Partij voor het Noorden langs de rand van de dorpen.

De Staten zijn het hoogste orgaan binnen de provincie en horen bij nieuw en te wijzigen beleid volledig geïnformeerd te worden en betrokken te zijn bij het uiteindelijke besluit. Essentieel in de formatieopdracht vinden wij het terugwinnen van het vertrouwen van de Groningers in de provinciale politiek. Naar ons gevoel hebben wij de laatste jaren te veel het hoofd moeten laten hangen naar de Haagse coalitiepartijen en moet daarom het vertrouwen weer terugkomen. Niet dat de lokale provinciale politiek daar verantwoordelijk voor is geweest, maar het is wel de eerste aan zet om het vertrouwen te herstellen. Daarvoor is het nodig dat alle aanbevelingen uit de parlementaire enquêtes die worden gevolgd en zal één gedeputeerde met verstand van zaken op dit dossier verantwoordelijk moeten zijn. Dit dossier zal binnen deze coalitieperiode tot een definitief plan van aanpak moeten worden, met de afronding uiterlijk in 2030. Met betrekking tot de landbouwproblematiek kunnen wij ons volledig aansluiten bij de BBB.

Van de informateur verwachten wij een breedgedragen Collegevorming. Het is ons om het even of de gesprekken openbaar zijn of in beslotenheid. Maar het noemen van namen om posities in te vullen, kan met zich meebrengen dat er een privacyprobleem ontstaat. Dat willen we wel voorkomen. Aan het einde van het proces verwachten wij uiteraard een debat over de uitwerking. Wij wensen de heer Van der Tuuk daarbij veel succes. Wij wensen de BBB heel veel succes en zonnig sterkte en hopen op een goede en sterke samenwerking.

De heer EPEMA (FvD): Allereerst wil Forum voor Democratie de felicitaties overbrengen aan een nieuwe fractie in ons midden, BBB, dat echt een monsterzege heeft behaald – dat kunnen we wel zeggen. Hoewel we zelf natuurlijk op meer stemmen hadden gehoopt, geeft deze uitslag toch wel een duidelijk signaal af van de Groningse burger, dat het nu echt anders moet. De D66-koers die ons vanuit Den Haag wordt opgelegd, kan hier in Groningen overduidelijk niet meer op steun rekenen. Het is nu aan BBB om de verwachtingen van de Groningse kiezer waar te maken.

Wij van Forum staan klaar om onze bijdrage hieraan te leveren. Hopelijk zijn er genoeg partijen te vinden om een coalitie te smeden waarin het belang van de Groningers centraal staat. Allereerst zal het nieuwe College ervoor moeten zorgen dat de rust wederkeert onder de boeren. Een duidelijk signaal naar hen maar ook naar Den Haag rondom stikstof is hiervoor nodig. De provincies gaan over hun eigen stikstofbeleid, dus dat biedt genoeg ruimte voor beleid met gezond verstand. Tegen Den Haag kan gewoon gezegd worden: 'Aan uw spelletjes doen wij even niet meer mee. Wij kiezen nu voor onze boeren en burgers.' Ook als het gaat om de bouw, industrie, verkeer en luchtvaart, gaan wij nu niet langer de boel op zijn kop zetten vanwege stikstof.

In de basis sluiten wij geen enkele partij uit, maar wij zullen niet deelnemen aan een coalitie die zich zonder meer neerlegt bij de huidige koers die vanuit Den Haag wordt opgelegd. Wij staan voor het behoud van ons mooie platteland en daarvan maken onze boeren een essentieel onderdeel uit. Ons land gaat verder ook gebukt onder exorbitante energieprijzen. Deze zijn niet voldoende te verlagen door het gebruik van inefficiënte groene energie waarvan ook de leveringszekerheid ernstig te wensen overlaat.

BBB heeft onder andere de woningnood nog als belangrijk speerpunt. Ook FvD hecht er waarde aan, dit op te lossen, bijvoorbeeld door meer te bouwen maar hierbij het boerenlandschap te behouden. Daarnaast is het zaak om geen nieuwe AZC's te openen en het liefst immigratie tot stoppen te brengen. Want ik denk dat we allemaal wel kunnen inzien dat dat over het algemeen niet goed is voor de natuur om in principe de bevolking nog verder te laten groeien.

Over het algemeen toont deze uitslag dat er meer aandacht moet komen voor het behoud van het platteland en onze cultuur en dat er meer aandacht mag komen voor de Groningers. Wij geven graag BBB de kans om de verwachtingen die zij onder de kiezers hebben gewekt, waar te maken. Zoals gezegd is Forum bereid hieraan bij te dragen. Het zal niet makkelijk zijn om het roer nu om te gooien, maar dat is wel waar de kiezer nu op rekent. Verkoop uw huid dus duur, is ons advies aan de BBB en probeer desnoods een brede en misschien wel creatieve coalitie te vormen.

Zoals bekend erkent Forum het stikstofprobleem niet. Dit betekent echter niet dat wij niet bij willen dragen aan verder uitstel van doelen of wijziging van de normen. Van uitstel namelijk, komt hopelijk afstel.

Essentieel voor de informateur is dat elke partij uiteraard goed aan het woord gelaten wordt en gezien wordt als gelijkwaardige partij. Met betrekking tot de voortgang van het informatieproces zouden we graag *updates* ontvangen. Dit kan onzes inziens bijvoorbeeld simpelweg via online correspondentie plaatsvinden.

De VOORZITTER: Dank u wel, dan zijn daarmee de eerste opinies gelanceerd in een eerste oriënterend debat. Ik kan mij voorstellen dat er behoefte is aan een kop koffie en daarna even te verkennen hoe we doorgaan met dit debat.
Ik schors de vergadering voor een kwartiertje.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering.

Het was boeiend om te kijken wie er precies bij wie stond zonet. Dat is een gezelschapsspel, dat nog wel even doorgaat.

Ik denk dat het goed is om even te inventariseren of er behoefte is aan een tweede termijn. Zo ja, dan zou ik die in ieder geval bij heer Moes willen laten beginnen. Ja? Dan geef ik hem als eerste het woord. Dan kijk ik daarna of er nog anderen zijn die daar nog wel wat over willen zeggen. De heer Moes.

De heer MOES (BBB): Ja, ik vond het heel mooi te horen en te merken dat er best wel brede consensus is over de manier van met elkaar omgaan en hoe we het proces moeten aanvliegen. En dat we de verbinding moeten opzoeken en bruggen moeten bouwen, heb ik gehoord. Nou, daar ben ik gewoon heel erg blij mee, want dat is precies hoe wij het ook willen aanvliegen.

Ik wilde nog even terugkomen op een vraag die er kwam van de Partij voor de Dieren. Even ter verduidelijking van de tekst: in de opdracht gaan wij verkennen met een informateur. Wat betekent precies 'een stabiele coalitie'? Nou, in een eerdere variant stond daar 'stabiele meerderheidscoalitie'. Toen hebben we het woord 'meerderheid' eruit gehaald, omdat wat ons betreft alle mogelijke vormen

en varianten van een coalitie onderzocht zouden mogen worden. Wij hebben niet per se een sterke voorkeur voor de een of de ander. Dus dit is volgens mij een heel mooie kans voor ons allemaal om gewoon eens breed te kijken wat wenselijk is en mogelijk is.

Ik heb het ook al even gehad over een niet dicht te timmeren coalitieakkoord. Ook daar merkte ik veel resonantie bij andere partijen. Dus dat is wat mij betreft ook heel erg positief en kunnen we het proces volgens mij snel in gang brengen als andere partijen het verder ook eens zijn over de formulering.

De VOORZITTER: Zullen we eens even checken of dat het geval is? Knikken mag ook, ja. De heer Kolthof.

De heer KOLTHOF (PvdD): Wij zijn het eens met de formulering van de opdracht. Het is goed om te horen van de BBB dat ze openstaan voor verschillende vormen van coalitie en dat er ook eventueel een open coalitieakkoord of een coalitieakkoord op hoofdlijnen gesloten kan worden. Dus ik hoop dat de verkenner dat zo ook mee kan nemen in zijn gesprekken.

Mevrouw BAKKER (SP): Ik had nog één aanvullende vraag aan de BBB – en dat is ook iets wat wij als SP wel belangrijk vinden. Namelijk of er gedurende het proces van verkennen en formeren ook openbare verslaglegging wordt neergelegd, zodat de inwoners daar ook een kijkje in kunnen nemen.

De VOORZITTER: Dat is een vraag rechtstreeks aan de heer Moes. Zullen we hem de gelegenheid geven om daar meteen op te antwoorden? Want anders leidt het tot een derde termijn. Dat moeten we ook niet hebben, denk ik. De heer Moes.

De heer MOES (BBB): Help me nog even mee, graag nog even specifiek uw vraag.

Mevrouw BAKKER (SP): Goed. Kijk, we gaan nu een proces in van verkennen met partijen en dat leidt natuurlijk – hopelijk – snel tot een coalitie. Maar daar zitten natuurlijk ook tussenfasen bij. En wij vragen ons af of de informateur misschien ook tussentijds af en toe eens een verslag kan maken. Niet alleen voor ons als Staten, maar ook richting onze inwoners. Dus dat het een openbare verslaglegging wordt.

De heer MOES (BBB): Wat ons betreft vinden we transparantie gewoon heel belangrijk en dat die verslaglegging uiteindelijk openbaar wordt. Maar wij vinden het ook belangrijk dat het proces zorgvuldig gevoerd wordt. Dus dan is het wel even goed zaak om te kijken naar wat precies de momenten zijn waarop de vorige fase afgerond wordt. Ik denk dat het eerst goed is om daar bijvoorbeeld even een debat over te voeren en aan de hand daarvan bijvoorbeeld de verslagen openbaar te maken, of zoiets. Dat zouden wij wel na elke fase willen doen en niet tijdens een fase of zo.

De VOORZITTER: De klassieke knip is tussen informatie en formatie. Kan het zijn dat dat is wat we bedoelen? Een soort verslag van het afrondende debat over de informatiefase?

Wie verder? De heer Van Kesteren.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Het is fijn om mee te maken dat alle partijen op basis van de verkiezingsuitslag zich hebben voorgenomen om te gaan luisteren. Dat ze willen verbinden, zowel met de samenleving als met Statenleden onderling. Dat betekent inclusief de oppositie. Dat er een voorkeur is voor een coalitieakkoord op hoofdlijnen met ruimte voor Provinciale Staten, dus politiek en beleid maken in gezamenlijkheid. Dat spreekt mij enorm aan.

De VOORZITTER: Dank. Wie verder? Ik kijk nog één keer langzaam rond. Niemand meer? Zullen we dan gewoon het volgende zeggen? Ik zag u allemaal knikken bij dat er draagvlak is voor de opdracht aan de informateur. Die krijgt dan van ons collectief virtueel de opdracht om aan de slag te gaan langs de lijnen die we zonet hebben beschreven, maar die we ook hebben besproken, inclusief

wat we bedoelen met bepaalde woorden in de opdracht. Dus dan weten we wat er zou kunnen gaan gebeuren.

We weten ook hoe verschillende partijen erin staan, hoe ze aankijken tegen wat de kiezer heeft bedoeld met zijn uitspraak en wat voor implicaties dat zou moeten hebben voor allereerst het informatieproces dat hier plaatsvindt. Ik denk dat we daarmee voldoende helderheid hebben gegeven op dit moment om te kunnen zeggen dat we de verkiezingsuitslag van een duiding hebben voorzien en dat de informateur daarmee aan de slag kan.

Zullen we het daar eens bij laten? Of vergeet ik nog iets? Nee? Dan sluit ik deze vergadering en wens ik iedereen die betrokken is bij de informatie – het ziet er naar uit dat in ieder geval in de eerste ronde iedereen is – daar heel veel succes mee. Want het is heel belangrijk werk.

De vergadering is gesloten.

Bijlage 2a

Verlag gesprek informateur Ard van der Tuuk met BBB

Woensdag 29 maart 2023

Aanwezig namens BBB: Gouke Moes en Eddie van Marum

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

We constateren een vertrouwenscrisis in Nederland en voor de provincie; deze uitslag duidt dat. Daarom is Bestuursstijl een zeer belangrijk en overkoepelend thema:

Hoe verhouden we ons tot de Groningers?

We willen het vak van volksvertegenwoordiger in ere herstellen.

Onze wens is dat de start van dossiers plaatsvindt in de Staten.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

BBB, PvdA, Groninger Belang, ChristenUnie

PvdA ligt dicht bij sociaal beleid

GB en BBB hebben veel programmatische overeenkomsten

Christenunie past goed in dit plaatje

We willen verkennen of de PVV daarbij kan aansluiten, maar dat is wat ons betreft geen breekpunt.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

Zie 4.

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

Bestuursstijl: Bij elke stap moeten we ons afvragen: waarom doen we wat we doen en waar leidt het toe? Dat moet een samenspel zijn tussen Staten en college.

BBB heeft een voorkeur voor een meerderheidscoalitie.

Start met een akkoord op hoofdlijnen. Dat draagt bij aan een open debat. Leg de hoofdlijnen vast en geef het college de ruimte om daarin te acteren. Ga voor de thema's die niet in het hoofdlijnenakkoord zijn vastgelegd in gesprek met de Staten voor kaderstelling.

Bereid dat goed voor en intensiveer het praten met de Staten.

Op inhoud zou in het hoofdlijnenakkoord in ieder geval het volgende moeten worden opgenomen:

Stikstof:

- *We willen 2030 loslaten en dat is ook onze inzet richting het Rijk. (Hiermee houden ons aan de wet waarin 2035 is vastgelegd.)*
- *Geen onteigening van boeren*
- *Voor het overige kunnen we ons in principe vinden in de huidige maatwerkoplossingen van de provincie, maar we vinden dat er ook meer resultaatverplichtingen van andere partijen dan de landbouw gevraagd mogen worden.*
- *Kijk kritisch naar het NPLG proces en betrek inwoners daar beter bij. Kijk bestuurlijk goed naar de positie van landbouwers. Breng meer evenwicht en balans in de aandacht voor enerzijds milieu/klimaat en landbouw. Er liggen kansen om landbouw en natuur beter met elkaar te verbinden.*

Water:

- *Verslechtering waterkwaliteit in het landelijk gebied door stedelijk beleid moet worden tegengegaan*

Mijnbouw:

Een Staten-gedeputeerde die zich volledig met mijnbouw bezighoudt en die verbinding zoekt met de gehele Staten (of steun heeft van volledige Staten). In een tien-stappenplan hebben we beschreven wat we willen gaan doen.

Verder zien we kansen om binnen energietransitie en NPG vooral aandacht te hebben voor de 'gewone burger'. Begin van onderop bij de bepaling wat nodig is.

Verwachtingen van het college?

- *College moet als een sterk team opereren - met stevige gedeputeerden - en menselijk en benaderbaar zijn.*
- *Dienend leiderschap richting de samenleving; we willen echte problemen van echte inwoners oplossen*
- *Meer organisaties betrekken bij het maken van het beleid*
- *Verbeter de verbinding met gemeentebesturen. Betrokken zijn zonder afbreuk te doen aan de eigenstandige positie van gemeenten*

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

De grootste uitdaging zit in de oplossing van het stikstofdossier.

Bijlage 2b

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk met PvdA

Zaterdag 1 april 2023

Aanwezig namens PvdA: Tjeerd van Dekken en Pascal Roemers

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

De PvdA had de winst van de BBB verwacht. De PvdA vindt het belangrijk de BBB te leren kennen. De uitslag heeft impact op de dossiers die nu actueel zijn; stikstof, enquêtecommissie Gaswinning. Op diverse dossiers zien we zowel verschillen maar ook overeenkomsten met BBB.

We lopen het risico dat er een tegenstelling ontstaat tussen stad en ommeland. Deze uitslag kan gezien worden als een anti-stem. Inwoners vinden dat er landelijk heel veel niet goed gaat, bijvoorbeeld op het gebied van stikstof, kinderopvangtoeslag, bevingen. Als voorbeeld noemt de PvdA het zwembad de Hardenberg, verschraling OV, de problemen in de zorg, de positie wijkcentra/dorpshuizen, alles culmineert. En dat moeten we ons aantrekken. Nu de enquête en onze plannen zijn gepresenteerd, is het aan de bestuurlijke kracht wat ermee gebeurt.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

BBB – PvdA – GroenLinks – ChristenUnie – Groninger Belang

We staan open voor een brede meerderheidscoalitie, maar dat moet wel werkbaar blijven.

Tjeerd van Dekken is kandidaat-gedeputeerde voor de PvdA.

In het college ziet de PvdA het liefst een combinatie van ervaren en nieuwe bestuurders.

GroenLinks is voor de PvdA een serieuze partner op inhoud en op aantal. De accenten tussen beide partijen verschillen; GroenLinks legt de focus op duurzaamheid terwijl bij de PvdA de prioriteit ligt bij werkgelegenheid. Mocht de PvdA onderdeel worden van een coalitie zonder GroenLinks dan zal de PvdA de inbreng van het progressieve en sociale gedachtegoed in de coalitie vertegenwoordigen.

De PvdA sluit Forum voor Democratie en PVV uit.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

Speerpunten:

- Brede welvaart vormt de kapstok voor meerdere beleidsterreinen
- Werkgelegenheid en arbeidsmarkt
- Wonen
- Leefbaarheid en voorzieningen
- Gaswinning
- Bereikbaarheid (met name van landelijke kernen)
- Onderwijs
- Energietransitie/ energiearmoede (lasten en lusten eerlijk verdelen)
- Bestaanszekerheid

Opdracht aan het bestuur:

- Straal uit dat je beste voor hebt met je inwoners, geef ze zekerheid, maak duidelijk dat je de inwoners niet loslaat
- Nieuw sociaal contract met de samenleving

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

De PvdA wil werken met een akkoord waar de politieke en maatschappelijke prioriteiten worden genoemd. Een akkoord op detailniveau is niet mogelijk omdat er te veel in beweging is momenteel. In het akkoord staan wel afspraken over belangrijke thema's (zoals wonen, werk, duurzaamheid, bevingen), maar die kunnen niet tot in detail worden uitgewerkt. De PvdA wil met een akkoord op hoofdlijnen de positie van de oppositie ruimte geven.

De PvdA vindt het belangrijk dat de Staten meer en vaker in contact staan met de samenleving door bijvoorbeeld actief in gesprek te gaan met inwoners, bedrijven en instellingen. De opvolging van de parlementaire enquête gaswinning en JTF zijn daar voorbeelden van.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

We zien op een aantal dossiers verschillen van standpunt met partijen waarover we het gesprek willen voeren. We denken dan bijvoorbeeld aan kernenergie, de Lelylijn en de invulling van natuur en milieu.

We zien geen breekpunten met BBB.

Kaderbrief

De genoemde transities kan de PvdA zich in vinden. Er zijn onzekerheden hoe de financiële positie van de provincies zich gaat ontwikkelen.

Bijlage 2c

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk met GroenLinks

Vrijdag 31 maart 2023

Aanwezig namens GroenLinks: Melissa van Hoorn en Nadja Siersema

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

Er is een duidelijke uitslag met een duidelijke winnaar (BBB). Dit zegt veel over de onvrede in de samenleving. Daarop volgend twee partijen (PvdA en GroenLinks) met een stabiele achterban.

GroenLinks relateert de uitslag vooral aan landelijk beleid.

In de media zie je dat GroenLinks vooral als 'stadse partij' wordt neergezet en dat zie je terug in de uitslag. Terwijl GroenLinks ook nadrukkelijk voor het ommeland staat en ook daar nauwelijks achterban heeft verloren bij deze verkiezingen.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

GroenLinks is voor een brede meerderheidscoalitie.

BBB, GroenLinks, PvdA, ChristenUnie en Groninger Belang ziet GroenLinks als de meest gewenste coalitie, waarbij GroenLinks sowieso graag met de PvdA in een coalitie wil. Hiermee wordt recht gedaan aan de uitslag. Het is een stabiele coalitie en biedt mogelijkheden voor verbinding en een sterke lobby richting Den Haag.

De kandidaat gedeputeerde namens GroenLinks is Melissa van Hoorn.

Forum voor Democratie en PVV sluit GroenLinks uit als eventuele coalitiepartners.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

GroenLinks ziet met de genoemde partijen op onder meer sociaal gebied (armoedebeleid) programmatische overeenkomsten. Dat geldt ook voor mobiliteitsvraagstukken zoals een toegankelijk openbaar vervoer in het buitengebied. Met de ChristenUnie ziet GroenLinks overeenkomsten over de invulling van de energietransitie.

Natuurherstel: GroenLinks wil samen met grondbezitters aan de slag als het gaat om natuurherstel. Er zijn meerdere knoppen waar je aan kan draaien. En de route er naartoe kan ook wisselen, waarbij we het doel voor ogen moeten houden.

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en

relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

Inhoud:

GroenLinks ziet een aantal grote transitieopgaven

- *Gaswinning: naar nul*
- *Woningbouw (betaalbare woningen / klimaatadaptatie)*
- *Openbaar vervoer (mobiliteit in de buitengebieden, focus op OV)*
- *Herinrichting landelijk gebied*
- *Energietransitie en energiearmoede*
- *Natuurherstel*

Positie Staten:

Een coalitieakkoord op hoofdlijnen heeft de voorkeur, zodat er veel ruimte voor de Staten ontstaat. Een Statenakkoord zou daaraan kunnen bijdragen, gefundeerd op een aantal doelstellingen. Zo kunnen de Staten ook gedurende de collegeperiode de voortgang goed bewaken en wordt focus aangebracht in het werk van Statenleden.

Het duale stelsel vraagt ook iets van houding en gedrag van college en Staten. Een hoofdlijnenakkoord maakt biedt de kans om wisselende meerderheden te zoeken.

Staten en samenleving:

Het is soms lastig om de samenleving te betrekken bij wat de Staten doen. De inzet van participatieve democratie moet afhankelijk van thema en situatie worden ingezet (het ene onderwerp leent zich daar beter voor dan het andere). GroenLinks wil daar passende werkvormen bij zoeken.

GroenLinks kan de verbinding leggen tussen het progressieve college van de gemeente Groningen met de andere gemeenten en het landelijke. Daarin voegt GroenLinks wat toe.

Kaderbrief: maak een schifting tussen de zaken die direct van belang zijn voor Groningers en zaken die dat niet zijn.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

Het naar nul brengen van de gaswinning is een breekpunt.

Bijlage 2d

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk met ChristenUnie

Donderdag 30 maart 2023

Aanwezig namens ChristenUnie: Johan Hamster en Fredric Geijtenbeek

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

De kiezer heeft een landelijke trend gevolgd in Groningen. Er lijkt een wens te leven van een meer betrokken bestuur. ChristenUnie ziet een gebrek aan vertrouwen tussen de inwoners en de landelijke regering. De uitslag spreekt ook hoop uit voor de toekomst.

Er is sprake van een opvallend verlies voor VVD en SP.

Het eigen lichte verlies wijdt ChristenUnie - naast de landelijke verschuiving - ook aan deelname van de SGP.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

BBB, PvdA, GroenLinks, Groninger Belang en ChristenUnie heeft de voorkeur. Eventueel aangevuld met D66, CDA en/of de VVD vanwege bestuurlijke ervaring / continuïteit en de belangrijke lobby naar kamer/kabinet.

PVV en Forum voor Democratie liggen minder voor de hand.

ChristenUnie heeft positieve ervaring met een gedeputeerde per partij. 5 of 6 gedeputeerden met 4 of 5 partijen ligt nu meer voor de hand.

Kandidaat-gedeputeerde voor de ChristenUnie is Johan Hamster.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

Thema's die voor de ChristenUnie o.a. van belang zijn:

- *Leefbaarheid op het platteland*
- *Zorg en sociaal beleid*
- *Mobiliteit (busvervoer op het platteland en fiets, Nedersaksenlijn)*

Daarin zien we programmatische overeenkomsten met andere partijen.

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

Bestuursstijl:

- *Doen wat je zegt en zeggen wat je doet.*
- *Geen politieke spelletjes, wees helder in wat je kan bieden en niet kan*

- bieden.
- Het 'moeten' vanuit wetgeving/overheid sluit niet (altijd) aan bij hoe kwesties bij inwoners leven. Voorbeeld: klimaat en stikstofproblemen oplossen met concrete maatregelen en een duidelijk perspectief. Hoe verbinden we de grote ontwikkelingen in het landelijk gebied aan lokale maatschappelijke opgaven?
 - Leg niet uit wat je doet of hebt gedaan, maar ga daarover in gesprek

Rol en taak provincie:

We hebben een open huishouding dus onze verantwoordelijkheid stopt niet bij onze wettelijke taken. ChristenUnie ziet nadrukkelijke ondersteuningsoplossingen richting de gemeenten, ook/vooral op sociaal vlak, zonder taken over te nemen van gemeenten.

We zijn middenbestuur. Dus de verbinding met het Rijk blijft ook een uitdaging. De toon in het opkomen voor de Groninger richting het Rijk is iets waar je het als partijen over eens moet zijn. De toon van de ChristenUnie is er een van constructieve samenwerking.

Positie Staten:

ChristenUnie pleit voor samenwerking in wisselende meerderheden. Een hoofdlijnenakkoord met meer ruimte voor debat in en meer sturing door de Staten heeft de voorkeur. Betrek de Staten op het moment dat het nodig is en wanneer dat dienstbaar kan zijn. Een pragmatische aanpak past daarbij (niet te geformaliseerd). Dat vraagt wederzijds vertrouwen.

Daar hoort een brede coalitie bij die een afspiegeling vormt van meerdere kleuren uit de Staten (zie boven).

Kaderbrief:

Maak keuzes en doe wat je doet goed in plaats van alles half. Investeer in zaken die op langere tijd rendeert (mobiliteit is een belangrijk voorbeeld). De opgaven die in de kaderbrief zijn genoemd zijn niet exclusief de thema's waar het over moet gaan. Sociaal beleid kan daar ook dienend aan zijn.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

ChristenUnie wil wet- en regelgeving naleven (los van wat je in de lobby doet). Hoever gaan we op thema's als stikstof, klimaat en water en het is mogelijk dat dat knelpunten zijn.

2030 of 2035 is niet leidend. We moeten met het stikstofdossier aan de slag.

Er ligt geen knelpunt of breekpunt voor de ChristenUnie als het gaat om toedeling van portefeuilles.

Bijlage 2e

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk en Groninger Belang

Donderdag 30 maart 2023

Aanwezig namens Groninger Belang: Bram Schmaal en Richard Lamberst

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

Deze uitslag laat zien dat de mensen een andere koers willen. Er moet echt iets gaan veranderen; er moet meer gekeken worden naar wat de bevolking wil, in plaats van wat de partijen willen. Dat betekent dus ook dat de BBB wat Groninger Belang betreft onderdeel moet zijn van het nieuwe college. Op te veel dossiers hebben mensen niet het goede gevoel en vertrouwen dat zaken goed afgewikkeld worden (gas/toeslagen/ stikstof).

Als voorbeeld noemt Groninger Belang het stikstofdossier. Groninger Belang pleit voor een bredere benadering waarin in de afweging ook ruimte is voor andere belangen. Nu lijkt het alsof alles moet wijken voor het belang van de natuur.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

Groninger Belang vindt het volgende belangrijk:

- *College programmatisch dichtbij elkaar*
- *Akkoord op hoofdlijnen*
- *Ambitieuze college gericht op het boeken van resultaten*

Vanuit programmatisch perspectief heeft Groninger Belang als eerste keuze de volgende coalitie voor zich:

BBB, Groninger Belang, ChristenUnie, VVD en CDA.

Partij voor het Noorden past daar ook bij

Partijen zoals PvdD staan verder van Groninger Belang af.

Groninger Belang opteert voor een college van 6 gedeputeerden.

Voor Groninger Belang is Bram Schmaal de kandidaat-gedeputeerde.

Groninger Belang sluit geen partijen uit.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

Speerpunten:

Komende vier jaar oog voor verbindingen en infrastructuur (N33, OV versterken), winkelkernen en industriegebieden. De wensen van de inwoners

moeten centraal staan, hierin heeft de Provincie een faciliterende rol.

Stikstof: de datum van 2035 staat nu in de wet. Door 2030 als ambitie te stellen is er onvoldoende oog voor wat er nu gebeurt. Als we kijken naar de resultaten die we de afgelopen jaren hebben bereikt zijn we op de goede weg. Als landelijk een besluit wordt gevoerd wat niet realiseerbaar is, dan kan Groninger Belang zich voorstellen dat de provincie Groningen afwijkt van het landelijke beleid. Groninger Belang realiseert zich dat dat een moeilijk proces wordt.

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

Wat betreft de Staten, zou het goed zijn meer tijd te geven tussen commissie en Statenvergadering. In de Staten zou Groninger Belang meer debat willen zien bv door meer ruimte te geven tijdens interrupties.

Zowel collectief als in partijverband moet vaker worden georganiseerd dat de Staten de inwoner zien en spreken. Verder doet Groninger Belang de oproep om geheimhouding zoveel mogelijk te beperken en daarover vooraf duidelijkheid richting partners te scheppen.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

Verschillen van inzicht programmatisch met een aantal partijen:

- *Gas niet zoveel licht tussen de diverse partijen*
- *Stikstof, Groninger Belang vindt dat er meer moet worden gekeken naar waar we naartoe werken en hoe dat kunnen bereiken*

Geen harde breekpunten, sommige partijen staan verder weg bij Groninger Belang, maar dat leidt op voorhand niet tot breekpunten

Dwingend beleid bv ten aanzien van autogebruik zou wel ingewikkeld worden. Realiteitszin is voor ons belangrijk, als dat in het geding komt, dan kan er een knelpunt ontstaan.

Kaderbrief:

- *bestaand beleid herijken*
- *Programma's Rijk moeten gefinancierd worden door het Rijk*

Groninger Belang kan zich niet direct volledig vinden in de drie grote transities. Groningen hoeft wat Groninger Belang betreft niet voorop te lopen in de energietransitie. Provincie is meer dan een uitvoeringsorganisatie van het Rijk.

Bijlage 2f

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk met VVD

Vrijdag 31 maart 2023

Aanwezig namens VVD: Mirjam Wulfse en Erik Jan Bennema

De VVD heeft het gesprek voorbereid aan de hand van de vragen uit de opdracht. Ze bieden aan dit digitaal aan te leveren (zie bijlage).

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

De uitslag zegt ons een aantal dingen:

- *De inwoners vinden dat het roer om moet*
- *Inwoners willen erkenning van de problemen*
- *Inwoners/ bedrijven willen zich herkennen in beleid*
- *Regio voelt zich achtergesteld*

Positie provinciebestuur komt dichtbij de inwoners door stikstof en landbouw. Wat we doen als Provincie komt steeds dichterbij de inwoner. Zorgen van de kiezer moeten echt een plaats krijgen in wat we gaan doen. Veranderen is moeilijk, dus veranderingen moeten draagvlak hebben. Tegelijk wordt de maatschappij steeds complexer, de manier van leven komt onder druk en de vraag is: hoe gaan we daar nu mee om?

De directe omgeving van mensen heeft de meeste invloed op het geluksgevoel en gezondheid van mensen. Als provincie dringen we diep door in de levens van mensen. Daarvan bewust zijn is heel belangrijk.

We zien een verschil in de uitslag tussen stad en ommeland. Het ommeland merkt het meeste effect van ons beleid. Daarom wil de VVD meer gebiedsgericht werken en veel meer nadruk leggen op het platteland.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

*Een coalitie van de zes grootste partijen ligt in beginsel het meest voor de hand: BBB – GroenLinks – PvdA - Groninger Belang – ChristenUnie - VVD
Hiermee zijn de meeste inwoners vertegenwoordigd.*

Echter de balans tussen oppositie en coalitie is in deze variant scheef. Programmatisch zien we verschillen met GroenLinks en dat geldt ook voor de combinatie BBB – GroenLinks.

*Daarmee komt de meest ideale coalitie voor de VVD neer op:
BBB – PvdA - Groninger Belang - ChristenUnie - VVD*

De VVD pleit voor 6 gedeputeerden, waarvan 2 vanuit BBB. We vinden het belangrijk dat we een stevig bestuur vormen en een mix maken van ervaren provinciebestuurders en minder ervaren bestuurders.

Mirjam Wulfse is de kandidaat gedeputeerde voor de VVD.

VVD sluit niemand uit.

Programmatisch zitten BBB, Groninger Belang, CU en CDA dichtbij de VVD.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

VVD herkent veel in het programma van BBB. Op inhoud worden veel knelpunten met GroenLinks gezien. Met andere partijen zijn er bespreekpunten bijvoorbeeld op het gebied van zon en wind op land, stikstof en landbouw. VVD vindt cultuurlandschap belangrijk.

Bespreekpunten met andere partijen:

- Zon op land, wind op land*
- Stikstof- landbouw, verzilting*
- Lelylijn- toekomstagenda*
- Kleine steden- regiokernen*
- Gebiedsprocessen*

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

Proces formatie:

- Formatieonderhandelingen door beoogd gedeputeerden en beoogd fractievoorzitters.*
- Onderhandelingen in vertrouwen, samen schrijven is bv een optie*
- Ambtelijk bijpraten tijdens onderhandelingen (feitelijk)*
- Tempo belangrijk maar inhoud moet leidend zijn*
- Tijdens formatie in gesprek met stakeholders, paar momenten de provincie om in gesprek te gaan met inwoners en stakeholders*

Positie Staten / college:

- Onderwerpen in het akkoord: Bestuursstijl en hoofdlijnen.*
- Staten meer in positie brengen en rol laten pakken (meer initiatief nemen)*
- Teamvorming in het college is heel belangrijk.*
- Humor en relativering van belang*

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

Met GroenLinks verschilt de VVD op diverse dossiers van standpunt, dan gaat het

bijvoorbeeld om Groningen Airport Eelde, zon- en wind op land, inperking landbouw, plannen ten aanzien van veeteelt, verzilting, zoutwinning en de positie van ecologie ten opzichte van economie bij de wadden.

Het is voor de VVD nog niet op alle thema's helder wat het inhoudelijke standpunt van BBB is. De VVD gaat graag in gesprek, de programma's lijken op elkaar.

Kaderbrief

VVD ziet mogelijkheden om bestaand beleid voort te zetten binnen de financiële kaders en kan zich vinden in de drie voorgestelde transities.

Bijlage 2g

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk met de SP

Donderdag 30 maart 2023

Aanwezig namens SP: Agnes Bakker en Jan Hein Mastenbroek

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

De SP is voor de tweede keer gehalveerd. BBB heeft goed op de onvrede in de provincie weten in te spelen. We zien op basis van de resultaten van de verkiezingen verschil tussen stad en ommeland. We zien de verkiezingsuitslag als een proteststem tegen Den Haag. De tweedeling in de samenleving wordt merkbaarder en de ellende achter de voordeur wordt steeds groter.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

Wij vinden een stabiel meerderheidscollege belangrijk. Voor de SP is met veel partijen samen te werken. Ook samenwerking met BBB is een optie. We staan open voor deelname aan de coalitie / het college, maar vraag is of dat logisch is gezien de uitslag. We sluiten Forum voor Democratie uit.

Wat betreft burgerparticipatie vinden we het van belang dat vooraf duidelijk is welke ruimte er is en op welke wijze inwoners een bijdrage kunnen leveren en wat er met deze inbreng wordt gedaan.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

De SP wil:

- *Gas op nul, putten opruimen*
- *Een fonds leefbaarheid, nuttige zaken doen voor de leefbaarheid in Groningen.*
- *Vanuit de provincie een rol spelen in het oplossen van de ellende achter de voordeur.*
- *Een ruimere benadering dan de wettelijke taakopvatting, we vinden dat er beter moet worden gekeken naar de inwoner en wat daar nodig is.*

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

De SP wil een strijdbaar college en een college dat opkomt voor de Groningers. Er bestaat nu een grote kloof tussen bestuur, politiek en inwoners. SP wil inwoners meer betrekken. De SP vindt het van belang dat de afstand tussen provincie en gemeenten niet te groot wordt en de provincie, gemeenten niet haar wil oplegt, maar wel goed ondersteunt. De SP vindt een open en transparant

college van belang, zou graag meer discussie in de Staten willen voeren op inhoud en wenst meer duidelijkheid over de rol van de Staten in dossiers. Voorstellen moeten minder dichtgetimmerd naar de Staten. De SP heeft geen expliciete voorkeur voor een hoofdlijnenakkoord: een goede balans tussen daadkracht en openheid is meer van belang.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

Breekpunten voor de SP zijn:

- *Overheid moet zich aan de wet houden en dus ook aan de stikstofwet*
- *Gas naar 0 en sluiten van alle putten*
- *Houding college*

Bijlage 2h

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk met D66

Donderdag 30 maart 2023

Aanwezig namens D66: Sander Claassen en Paula Benjamins

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

D66 overhandigt een brief van de fractie aan de informateur. Deze wordt toegevoegd aan het verslag.

De uitslag laat een duidelijke winnaar zien en daarmee is BBB aan zet om het voortouw te nemen. De zetels van partijen met een progressieve agenda zijn meer verdeeld, maar in absolute aantallen gelijk gebleven. Veertien partijen in de Staten vraagt om samenwerking.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

D66 heeft een voorkeur voor een meerderheidscoalitie. Breed wordt verstandig geacht, maar het moet wel werkbaar zijn in een collegesamenwerking. Te breed doet geen recht aan de urgente opgaven waar we voor staan.

D66 is bereid om bestuurlijke verantwoordelijkheid te dragen. Programmatisch/inhoudelijk liggen de partijen GroenLinks, PvdA, CU, VVD, CDA, Volt en PvdD het dichtst bij D66.

Het is aan de grootste partij (BBB) om bestuursverantwoordelijkheid te nemen.

Een denkbaar scenario voor D66 is: BBB, PvdA, GroenLinks, D66. Waarbij nadrukkelijk gekeken moet worden naar programmatische verschillen met BBB.

De selectieprocedure voor een D66 gedeputeerde is afgerond. De selectiecommissie van D66 adviseert de gekozen fractie over de kandidaten. De fractie kiest op een moment de definitieve kandidaat.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

De verschillen met PVV en FvD worden als te groot geacht om tot een samenwerking met D66 te komen.

Er worden programmatische verschillen gezien met BBB, met name op het gebied van stikstof. De partij wordt niet uitgesloten als partner. Ten aanzien van stikstof is 2030 hard voor D66.

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

Inhoudelijk:

Een goede ontsluiting van het buitengebied, bereikbaarheid en Groningen als aantrekkelijk woongebied zijn voor D66 van belang. Fietssnelwegen, maar ook een goede verbinding met de rest van Europa via Duitsland moet aandacht hebben.

Topprioriteit hebben:

- *Klimaat, groene en duurzame economie, energietransitie*
- *Herstel van natuur en waterkwaliteit*
- *Het kunnen blijven bouwen van nieuwe woningen.*

Breekpunten:

- *Stoppen met gaswinning (ook niet op de waakvlam). Dat is voor D66 een breekpunt.*
- *Ook het loslaten van 2030 is een breekpunt voor D66*

Naast de genoemde punten in de brief wil D66 zich hard maken voor de vrijetijdseconomie en het realiseren van een fietsberg in de provincie. Dit aangezien de vrijetijdseconomie ook banen oplevert.

Digitale ontsluiting van het buitengebied wordt van belang geacht, maar ook een goede digitale voorziening in de provinciale organisatie.

Investeerfors in het maatschappelijk/sociale kapitaal in het bevingsgebied en in andere gebieden in de provincie.

Dit en ruime mogelijkheden voor participatie van de inwoners wordt gezien als fundament voor het herstel van vertrouwen. Maak een strategisch plan om inwoners beter te bereiken.

Positie van de Staten: begin met een hoofdlijnenakkoord en kijk vervolgens hoe je meerderheden kan vinden om belangrijke dossiers verder te brengen. Breng daarmee de Staten in positie. Zet de instrumenten van de Staten (o.a. initiatiefrecht) goed in.

We hebben vertrouwen in een goede ondersteuning van de Staten. Er is wel veel verloop in de Staten. Dat is een uitdaging.

Kaderbrief: de programma's die in de kaderbrief zijn genoemd als vrije ruimte vinden we van belang. Daarbij geldt: schoenmaker houd je bij je leest, ook in hoe je je verhoudt tot andere bestuurslagen.

NPG: is deze bestuurlijk en organisatorisch nog goed georganiseerd? Daar denken we graag in mee.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

Het stikstofdossier en de harde datum van 2030 als breekpunt zou tot

knelpunten kunnen leiden.

Het is vooral zaak om snelheid te maken met deze dossiers.

Van: Fractie D66 Provincie Groningen
Aan: verkenner/informateur Ard van der Tuuk
Onderwerp: inbreng D66 verkenningfase coalitievorming

The logo for the D66 political party, consisting of the letters 'D66' in white on a dark grey rectangular background.

Groningen, 30 maart 2023

Geachte heer van der Tuuk, beste Ard,

In deze ronde van verkenning richting coalitievorming van de provincie Groningen, deelt de fractie van D66 graag haar gedachten en opvattingen via deze brief. D66 gaat in op de vragen zoals geformuleerd en vastgesteld in de opdracht aan de verkenner na het duidingsdebat van woensdag 22 maart 2023.

Ten eerste wil D66 benadrukken dat de fractie van mening is en blijft dat de gaswinning in Groningen moet stoppen. D66 blijft zich inzetten voor een veilig thuis voor elke Groninger.

De belofte van D66 aan onze kiezers is voortuit. Voor D66 hebben de volgende inhoudelijke thema's prioriteit; klimaat, natuur, water en wonen. D66 wil voortgang in de energietransitie en een groene en circulaire economie. Voortgang in herstel van kwetsbare natuur en waterkwaliteit. Voortgang in het kunnen blijven bouwen van woningen voor starters en studenten. De wijze waarop we samen vooruitkomen, daar gaat D66 graag met anderen over in gesprek. De noodzaak en urgentie staat voor ons echter niet ter discussie. D66 respecteert de fundamenten van onze democratische rechtstaat en wil dat Groningen zich houdt aan nationale en Europese wetgeving.

D66 wil in dialoog met Groningers, maatschappelijke organisaties, ondernemers, gemeenten en andere partners tot compromissen, afspraken en beleid te komen. D66 streeft naar een zo'n groot mogelijk draagvlak en participatie. Voor D66 staat voorop dat er snelheid wordt gemaakt zodat we oplossingen realiseren waar de maatschappij op wacht. D66 houdt vast aan ontwikkeling van de Lelylijn en de Nedersaksenlijn. D66 wil investeren in nieuwe vormen van mobiliteit. Cultuur en erfgoed zijn wat D66 het investeren waard.

D66 wil in het coalitieakkoord ingaan op elk van de programma's zoals we die kennen in de huidige programmabegroting. D66 vindt het van belang dat de open, toegankelijke cultuur van bestuur en organisatie wordt voortgezet. D66 streeft naar een meerderheidscoalitie op basis van een akkoord.

D66 geeft de voorkeur aan een coalitieakkoord op hoofdlijnen geformuleerd met doelen en uitgangspunten. Hoe die doelen te bereiken is een uitwerking die het college van Gedeputeerde Staten, samen met de ambtelijke organisatie, Provinciale Staten, Groningers, maatschappelijke organisaties, ondernemers, gemeenten en andere partners in de komende vier jaar gaat realiseren. In het coalitieakkoord staat geformuleerd over welke onderwerpen de coalitie-dragende partijen een compromis een akkoord hebben gesloten.

Een coalitieakkoord op hoofdlijnen geeft ruimte voor partijen in de coalitie om hun eigen accenten te leggen en ruimte voor de oppositie om mee te praten en besluiten.

D66 blijft luisteren en zich inspannen om verschillen te overbruggen. D66 ziet geen mogelijkheid voor samenwerking in een coalitie met de PVV of Forum voor Democratie. D66 staat voor een provincie waarin iedereen vrij en zichzelf kan zijn. Het verschil met bovengenoemde partijen die vanuit hun grondbeginselen bevolkingsgroepen discrimineren is onoverbrugbaar. D66 heeft in voorgaande periodes deel uitgemaakt van het college van Gedeputeerde Staten en is in staat en bereid om bestuurlijke verantwoordelijkheid te nemen.

Met vriendelijke groet,

namens de fractie van D66 Provincie Groningen,

Sander Claassen

Bijlage 2i

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk met Partij voor de Dieren (PvdD)

Zaterdag 1 april 2023

Aanwezig namens Partij voor de Dieren: Meint Kolthof en Stijn ten Hoeve

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

Drie partijen hebben gewonnen: BBB, Volt en PvdD (als enige zittende partij). Mensen zijn klaar met politiek van achterkamertjes, waar weinig transparantie is. De winst van de BBB is een reactie op landelijk beleid: mensen zijn bang dat hun levens veranderen en willen geen snelle transitie. De eigen winst is volgens de PvdD gelegen in het feit dat men de boodschap van de kiezer herkent, maar wel bereid is daar het eerlijke verhaal tegenover te stellen. Ook de positie van PvdD in de gemeente Groningen (coalitiepartner, stevige achterban in de stad Groningen) speelt een rol.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

PvdD heeft geen nadrukkelijke voorkeur. Men ziet wel partijen waarvan het onlogisch zou zijn om in coalitie plaats te nemen. Dat geldt voor de VVD en het CDA.

Het zou onlogisch zijn als PvdD met de BBB in een coalitie zou plaatsnemen. BBB hoeft niet per definitie in een coalitie. Partijen die in een coalitie plaatsnemen moeten het geluid van de achterban van de BBB wel serieus nemen.

Qua college zou PvdD er voor zijn om inhoudsdeskundigen (geen politici) als gedeputeerden naar voren te schuiven (wetenschappers, mensen met een maatschappelijke positie), met een frisse kijk op de stand van zaken.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

De belangrijkste opgave van dit moment is het platteland. Daar kan PvdD de BBB en anderen op punten wel vinden. Ook op sociaal vlak komt PvdD de BBB en sommige andere partijen ook tegen, o.m. op het gebied van zorg en de aanpak van armoedeproblematiek.

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

Een akkoord op hoofdlijnen spreekt PvdD aan. Daaraan moet niet alleen de mens

vertegenwoordigd zijn, maar ook de stem van natuur en dier. Het openbare debat moet meer in de Staten worden gevoerd. Ruimte voor de Staten is van groot belang.

In Limburg zijn positieve ervaringen met een extraparlamenteair bestuur. Dat zou een vorm kunnen zijn, maar PvdD zou zich willen verdiepen in de verschillende samenwerkingsvormen. Er is geen expliciete voorkeur voor een meerderheidscoalitie. PvdD houdt van experimenteren. Een stabiele coalitie is niet per se een meerderheidscoalitie.

Positie Staten:

- *Meer spreken met inwoners*
- *Intensiveren van praten met de Staten*
- *Vaker op initiatief de provincie in*
- *Bestuur moet keuzes voorleggen aan Staten (meer initiatief / keuzemogelijkheden voor de Staten)*

Speerpunten op inhoud:

- *Het doden van dieren tegengaan (faunabeheerplan openbreken)*
- *Bio-industrie inperken.*

Eventuele deelname in een coalitie is daar van afhankelijk. Dit zijn breekpunten.

Op andere punten moeten we keuzes maken:

- *Prioriteit geven aan het OV*
- *Doelstellingen uit de kaderrichtlijn water worden niet gehaald. Dat moet snel gebeuren*
- *Klimaatdoelstellingen hebben prioriteit*
- *Stevige financiering op Bos en Hout is een speerpunt*
- *Het verkassen van agrariërs van andere provincies naar Groningen, voortvloeiend uit het stikstofdossier wil PvdD tegengaan.*
- *Leefbaarheid op het platteland (voorzieningen) is van groot belang*
- *Gasdossier: het Groningerveld moet zo snel mogelijk van de waakvlam af: zo snel mogelijk naar nul.*

Een gebiedsgerichte aanpak is daarbij van belang. De onzekerheid bij mensen wordt weggenomen als je ze financiële zekerheid biedt (bijvoorbeeld energiearmoede is een groot probleem). Dat helpt ook bij het inrichten van grote transitie.

En participatie bijvoorbeeld d.m.v. burgerberaden zou kunnen werken.

Kaderbrief: we moeten goed kijken naar hoe de financiële situatie zich verhoudt tot de eisen die nu bij het Rijk zijn neergelegd in het kader van de 'ereschuld'.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

Voor dierenwelzijn zien we knelpunten met BBB en andere partijen. Er moest stevig gesproken worden over een reductie van dieren in de bio-industrie. Hetzelfde geldt voor de jacht.

Bijlage 2j

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk met PVV

Vrijdag 31 maart 2023

Aanwezig namens PVV: Ton van Kesteren en Jesse van der Horst

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

In de regio wordt het beleid dat tot dusver is gevoerd afgekeurd. Daardoor heeft BBB een duidelijke winst behaald. Dat zegt ook iets over de kloof tussen Stad en platteland. De uitslag biedt de kans om wat er leeft in de samenleving te laten landen in een college.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

PVV wil graag bestuurlijke verantwoordelijkheid dragen. Gepleit wordt voor een meerderheidscoalitie bestaande uit BBB, PvdA, Groninger Belang, PVV. Met vijf gedeputeerden, waarvan twee voor BBB.

Voor de PVV is Ton van Kesteren in beeld als kandidaat-gedeputeerde.

Gevestigde partijen die verloren hebben komen minder vanzelfsprekend in aanmerking voor de PVV.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

Er zijn grote programmatische overeenkomsten tussen BBB en PVV, met nuanceverschillen. Net als BBB vertolkt ook de PVV de stem vanuit het landelijk gebied.

Ook de PVV wil het stikstofbeleid meer bij de praktijk laten aansluiten.

Leefbaarheid speelt ook een rol, bijvoorbeeld in Ter Apel.

Torenhoge ambities van de provincie mogen wat gematigder. Beperk je meer tot waar je verantwoordelijk voor bent vanuit wettelijke kaders. En bezie waar gewone mensen zich mee bezig houden en zorg dat zij zich herkennen in waar de provincie mee bezig is.

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

Speerpunten:

- Beperk je tot de kerntaken van de provincie, zoals:*

- *Leefbaarheid*
- *Indeling van de ruimte*
- *Etc*
- *Landbouw: boeren weer laten boeren, vissers weer laten vissen*
- *Zie verder hierboven (vraag 3)*

Positie Staten:

Er ligt een kans om meer open het gesprek te voeren in de Staten door gebruikmaking van een hoofdlijnenakkoord. Dat is altijd een wens van de PVV geweest.

De Staten moeten elkaar onderling meer opzoeken. En dat geldt ook voor het college. Creëer een gezamenlijke verantwoordelijkheid, zodat je ook samen kunt gaan staan voor de (goede) afloop.

Maak een nadrukkelijke verbinding met de samenleving, ook als partijen, bijvoorbeeld door spreekuren te houden. Sta open voor andere argumenten. En maak gebruik van de referendumverordening die er ligt.

Kaderbrief: het feit dat er minder middelen beschikbaar zijn is op te vangen door niet op alle thema's koploper te willen zijn en te focussen op de wettelijke taken van de provincie.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

Die ziet de PVV niet: de PVV kan met iedere partij in gesprek.

Bijlage 2k

Gesprekverslag informateur Ard van der Tuuk met CDA

Vrijdag 31 maart 2023

Aanwezig namens CDA: Robert de Wit en Kristel Rutgers

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

De uitslag van de verkiezingen laat zien dat de kiezer het niet eens is met het landelijk beleid. Het herstellen van het vertrouwen van de kiezer is een gezamenlijke verantwoordelijkheid, van zowel coalitie als oppositie en van zowel staten als college. De verkiezingsuitslag zien we als een roep om verandering. De uitslag heeft ons allemaal wakker geschud. Inwoners hebben betrokkenheid en duidelijkheid gemist vanuit de politiek. Het is onze gezamenlijke opgave om hier de komende jaren mee aan de slag te gaan.

De trots op Groningen moet terugkomen. Er ligt een grote uitdaging om deze verwachtingen te managen. Door deze uitslag verwachten inwoners ook dat dingen anders gaan. We vinden het belangrijk om als regio samen op te trekken omdat ons dat sterker maakt (gemeente, provincie, maatschappelijke organisaties, instellingen, bedrijven en inwoners).

Deze uitslag biedt momentum om positief vooruit te kijken. Dat er problemen zijn is nu duidelijk (ook landelijk), dit wordt ingezien en onderkend en dat biedt kansen om het in de toekomst anders aan te pakken.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

BBB- Groninger Belang- PvdA- CDA (als verbindende partner tussen linkse en rechtse partijen binnen de coalitie)

CU zou daar goed bij passen. Er zijn ook andere varianten denkbaar.

Zo ontstaat een goede balans tussen links, rechts en midden. Stabiliteit is van belang.

Coalitie met PVV ligt minder voor de hand, vanwege de standpunten bijvoorbeeld t.a.v. duurzaamheid.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

Speerpunten CDA: Wonen, werken leven

- Voldoende beschikbare woningen die ook veilig zijn.*
- Behouden en creëren van voldoende werkgelegenheid voor inwoners*
- Voorzieningen in de leefomgeving- leefbaarheid*

Vertrouwen loopt als een rode draad door alle programma's, welke opdracht hebben we hier zelf in? Hoe werken we zelf als provincie aan dit vertrouwen? Daar hebben we een grote opgave met elkaar; een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

Onze wens is meer samenwerking in de Staten tussen coalitie en oppositie. Ons is er alles aan gelegen het vertrouwen van de kiezer niet te beschamen. Groningen is te lang 'bescheiden' geweest richting Den Haag. Er zijn nu mogelijkheden om kansen te pakken, waarmee we Groningen en Groningers weer perspectief bieden.

Uitgangspunten:

- BBB heeft aangegeven niet perse een voorkeur te hebben voor een linkse of rechtse coalitie.*
- Stabiele brede meerderheidscoalitie en echt de bereidheid hebben om er met elkaar uit te komen*
- CDA wil volwaardige partner aan tafel zijn die verantwoordelijkheid wil nemen en de hand wil uitsteken naar de oppositie (serieus nemen)*
- Hoofdlijnen-akkoord*
- Meer initiatief vanuit de Staten is gewenst. Staten ook in de gelegenheid stellen de samenleving op een goede manier te betrekken. Daarbij is het van belang ons te realiseren in welke fase van het proces we zitten en welke rol welke partij op welk moment speelt, zodat de juiste verwachtingen worden gewekt.*
- Gunnen is het sleutelwoord voor samenwerking in de Staten: geef partijen ruimte om 'kleur te pakken'.*

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

We zien op een aantal terreinen verschillen in standpunten (bv de Lelylijn). Wij staan open voor een gesprek hierover en zien geen breekpunten op voorhand.

Stikstof: we zien geen onoverkomelijke verschillen in standpunt met bijvoorbeeld de BBB. We moeten aan de slag met stikstof, de vraag is alleen hoe we dat gaan doen. We willen keuzes maken binnen bestaande wet- en regelgeving, maar vinden het belangrijk om de samenleving daarbij niet uit het oog te verliezen.

Kaderbrief

De benoemde transities wil CDA zoveel mogelijk doorzetten. Energiearmoede en toekomstbestendige werkgelegenheid zijn voor ons belangrijke thema's. Komende jaren zullen scherpe keuzes moeten worden gemaakt over het gebruik van de ruimte. We vinden het belangrijk ruimte te houden voor herijking van beleid.

Bijlage 2L

Gespreksverslag met informateur Ard van der Tuuk en Volt

Donderdag 30 maart 2023

Namens Volt aanwezig: Laura Reinink en Jan Jacob Hilberdink

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

De hoge opkomst zien wij als een uitging van onvrede naar Den Haag. Wij zien een rol voor de provincie om het vertrouwen terug te winnen. De keuze van de kiezer voor Volt kan worden gezien als uiting voor de keuze van een positieve en pragmatische aanpak. We zien in Europa veel kansen die Groningen verder kunnen helpen en denken dat we veel kunnen leren van oplossingen en best-practices bij andere provincies en regio's in Europa. Om het vertrouwen terug te winnen willen we burgerberaden en referenda inzetten en open laten zien wat de provincie doet.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

We denken aan een brede meerderheidscoalitie van BBB, Volt, PvdD, PvdA, D66 en CU of GB. De route over links spreekt ons het meeste aan. Over rechts is voor ons minder logisch maar dat sluiten we bij voorbaat niet uit. Samenwerking met FvD is voor ons geen optie. DePVV acht Volt geen logische keuze; er zou dan flink bewogen moeten worden, onder meer het migratiestandpunt. Gezien de verkiezingsuitslag zou het niet logisch zijn een coalitie samen te stellen zoals in de vorige collegeperiode.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

Onze speerpunten:

- *Vertrouwen/ burgerparticipatie via referenda en burgerpanels en burgerraden*
- *Aanpak kansenongelijkheid waaronder OV-verbindingen*
- *Sport*
- *Wonen*
- *Stikstof*
- *Duurzame provincie 2040 (CO2-neutraal)*
- *Samenwerking Europa (benut kansen binnen bijvoorbeeld EDR verband)*
- *Donorvluchten behouden op Eelde (overige vluchten bespreekbaar)*
- *Waterstof (biedt kansen voor werkgelegenheid)*

We zien op veel standpunten dat we een gedeeld standpunt hebben met BBB. Stikstof, kan voor Volt een strijdpunt zijn met BBB, maar gezien de omvang van

de problematiek in Groningen, verwachten we dat we daar wel uit gaan komen.

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

Gezien de verkiezingsuitslag vinden we dat de BBB het voortouw moet nemen bij het vormen van een coalitie. We zien een aantal winnaars in deze verkiezingen en wij zijn daar één van.

Volt wil zich graag manifesteren en is bereid bestuurlijke verantwoordelijkheid te nemen, en stelt zich daarom open maar terughoudend op.

Wij zijn voor een brede meerderheidscoalitie die werkt met een coalitie-akkoord op hoofdlijnen, nauw samenwerkt met de Staten en de oppositie in positie brengt. Hierbij vinden we het belangrijk te zoeken naar gemeenschappelijkheden en samenwerkingen.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

Knelpunten:

Angst voor reputatieschade als BBB minder stabiel wordt in de komende jaren. Dat maakt onderdeel uit van onze overweging om bestuurlijke verantwoordelijkheid te nemen.

Breekpunt: extreem-rechts, nationalisme en populisme

Bijlage 2m

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk met Partij voor het Noorden

Donderdag 31 maart 2023

Aanwezig namens Partij voor het Noorden: Dries Zwart en Jan Alix Uitham

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

De uitslag is een duidelijke afwijzing van de landelijke coalitie. De verkiezingsuitslag vraagt een bescheiden rol voor de Partij voor het Noorden. De winnaar van de verkiezingen, BBB, is een nieuwe partij. Men stapt nieuw in en er is nog geen sprake van continuïteit in kennis en kunde.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

De combinatie van BBB en Groninger Belang ligt programmatisch voor de hand. De PvdA past daar goed bij, qua programma en evenwicht. VVD zou daarin betrokken kunnen worden met PVV en CU als eventuele alternatieven. Onder bepaalde voorwaarden kan de Partij voor het Noorden participeren in een coalitie met deze combinatie.

Op deze wijze zit er ook continuïteit in het college.

De Partij voor het Noorden gaat zelfstandig door en wil graag betrokken worden in een eventueel college.

De Partij voor het Noorden sluit geen partijen uit.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

De Partij voor het Noorden ziet veel raakvlakken met BBB en Groninger Belang. Programmatisch / inhoudelijk is oppositie tegenover die combinatie niet mogelijk door de Partij voor het Noorden.

GroenLinks past programmatisch minder goed bij een coalitie zoals door Partij voor het Noorden vastgesteld. BBB vertegenwoordigt de Ommelanden sterk en dat geldt minder voor GroenLinks.

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

De Partij voor het Noorden streeft een zo open mogelijk akkoord na. Met ruimte voor de Staten om de Groninger zo goed mogelijk te bedienen. De vorige coalitie

heeft de gelederen zeer gesloten gehouden. Dat wil Partij voor het Noorden de komende periode anders. Er moet meer ruimte voor de oppositie komen om tot besluitvorming te komen.

Een Statenakkoord heeft niet de voorkeur.

Partij voor het Noorden wil inwoners aan de voorkant goed betrekken: het landschap is van de inwoners. Voorbeeld: bij windwingebieden horen aanwonenden inspraak te hebben (bijvoorbeeld door keukentafelsessies, met goede rapportages).

Inhoudelijk:

De gevolgen van de parlementaire enquête gaswinning moet een participatief karakter hebben.

Verbindingen via het spoor zijn van belang. En dat geldt ook voor de infrastructuur binnen de provincie. Dat staat niet in verhouding tot de hoge opcenten.

Banen (en scholing) moeten worden gecreëerd gerelateerd aan toekomstige vormen van energie, mede gelet op het feit dat we van het gas af gaan.

Leefbaarheid, economie en wonen zijn hieraan verbonden.

In de kaderbrief is weinig ruimte voor nieuw beleid. Met bepaald ingezet beleid moeten we wel verder: bijvoorbeeld rondom CO2. We moeten goed nadenken over waar we als provincie wel en niet van zijn. Dat vraagt om een duidelijke taakomschrijving.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

De Partij voor het Noorden heeft geen breekpunten maar voorziet wel een knelpunt. De putten van het Groninger Gas moeten gesloten worden. We moeten ook van de waakvlam af. Dat moet onvoorwaardelijk. De veiligheid van Groningers staat voorop.

Bijlage 2n

Gespreksverslag informateur Ard van der Tuuk met Forum voor Democratie

Zaterdag 1 april 2023

Aanwezig namens Forum voor Democratie: Jan Leonard Epema

1. Welke duiding wordt gegeven aan de verkiezingsuitslag?

Het is duidelijk dat er meer steun is voor de boeren. Dat is wel gunstig voor Forum voor Democratie want we delen wel standpunten met BBB.

Iedereen wil heel graag af van de gaswinning.

2. Welke coalitie doet recht aan de verkiezingsuitslag?

Forum voor Democratie staat open voor heel veel ideeën. Een coalitie over rechts heeft onze voorkeur.

BBB- PVV-FvD- CDA- VVD

D66 en GroenLinks zitten ver van ons af qua inhoud.

3. Welke programmatische overeenkomsten (en sterk uiteenlopende verschillen) worden geconstateerd in de verkiezingsprogramma's?

Speerpunten FvD:

- *Groningers meteen compenseren in bevingsdossier inclusief versterking*
- *Energie betaalbaar maken door in te zetten op fossiele grondstoffen*
- *Geen AZC's erbij, immigratie beperken*
- *Referenda invoeren*

4. Welke mogelijkheden worden met inbegrip van proces, inhoud en relatie, gezien voor de vorming van een stabiele coalitie en de samenstelling van een nieuw college van Gedeputeerde Staten?

De Staten moeten op democratische wijze functioneren. We willen inwoners meer betrekken. Referenda lijken ons een goed middel.

5. Welke knelpunten ziet u vanuit uw partij om tot samenwerking binnen een college te komen?

Breekpunten voor ons zijn:

- *Compensatie bevingsdossier*
- *Geen onteigening van boeren*

- *Stikstof, ook in 2035 tegen de beschreven doelen*
- *Leefbaarheid in dorpen, voorzieningenniveau verhogen, goede ontsluiting OV*
- *Betaalbare woningen realiseren, geconcentreerd bouwen*
- *Geen duurzaamheidseisen voor het MKB*

Bijlage 3

Hoofdlijnenverslag tweede gespreksronde

4 – 7 april 2023

Met partijen is afgesproken dat van de tweede gespreksronde één totaalverslag zou worden gemaakt op hoofdlijnen.

De informateur heeft aan alle partijen een terugkoppeling gegeven van de eerste gespreksronde. Partijen zijn uitgenodigd om nog een verdere verdieping op inhoud en bestuursstijl te geven.

Alle partijen zijn op de uitnodiging voor een tweede gesprek ingegaan, behalve Forum voor Democratie.

Samenstelling

Aan BBB is teruggegeven dat veel partijen voor een brede meerderheidscoalitie hebben gepleit. De informateur heeft daarbij ook de voordelen van een brede coalitie belicht en verschillende varianten tegen het licht gehouden.

Verder is aangegeven dat een samenwerking met de PVV in de door BBB gewenste coalitie is uitgesloten, omdat PvdA en ChristenUnie een samenwerking met PVV niet aan de orde achten.

BBB heeft aangegeven te willen vasthouden aan een smalle meerderheidscoalitie om de Staten beter in positie te brengen en een goede samenwerking tussen coalitie en oppositie te bevorderen.

De opbrengst van het gesprek met BBB is gespiegeld aan PvdA, ChristenUnie en Groninger Belang.

PvdA en ChristenUnie hebben vragen gesteld over de wens om tot een smalle coalitie te komen en hebben de kwetsbaarheid daarvan nogmaals benoemd. Ook hebben zij nogmaals de voordelen van een bredere coalitie bepleit. PvdA heeft daarbij expliciet aangegeven dat het sociale deel voldoende verankerd moet zijn in een coalitie en ziet daarin GroenLinks als een logische partner.

Groninger Belang ziet de door BBB voorgestelde coalitie als een logische keuze. PvdA, ChristenUnie en Groninger Belang hebben ingestemd met het voeren van formatiegesprekken in de door BBB voorgestelde coalitievariant.

Daarna heeft een gesprek plaatsgevonden met deze vier partijen gezamenlijk en heeft een uitwisseling van argumenten plaatsgevonden over een smalle en brede meerderheidscoalitie. Vervolgens is (nogmaals) ingestemd met het starten van de formatiefase in deze coalitie.

De informateur heeft op basis hiervan geen verdere verkenning over de samenstelling met andere partijen gevoerd.

Wel is aan partijen gevraagd hoe zij aankijken tegen een Statenbrede gedeputeerde (namens alle partijen) die het mijnbouwdossier voor zijn/haar rekening neemt. Hier is veelal met sympathie, op een paar uitzonderingen na, op gereageerd.

Inhoud

Met partijen is gesproken over inhoudelijke thema's. Daar is deels een verdieping op inhoud uitgekomen, maar grotendeels zijn partijen op hoofdlijnen gebleven.

Hieronder worden een aantal thema's belicht die naar voren zijn gekomen:

1. Ereschuld: inwoners moeten iets merken van de onderhandelingen ereschuld, schade, herstel en versterking. Een goede lobby naar Den Haag op dit dossier is noodzakelijk.
2. Er moet voldoende werk, woonruimte en een fijne leefomgeving aanwezig zijn voor Groningers.
3. Samenwerking met inwoners, bedrijven, instellingen en andere organisaties is van evident belang.
4. Een goede bereikbaarheid van het platteland is noodzakelijk, de inzet op de Wunderline en Nedersaksenlijn kan daar aan bijdragen evenals hoogwaardig busvervoer en een goede ontsluiting per fiets.
5. Energietransitie: besteed aandacht aan energiearmoede en biedt ruimte voor initiatieven van onderop. Focus op de verduurzaming van woningen

Stijl

Op het onderwerp bestuursstijl is een aantal aanvullingen meegegeven aan de informateur.

1. Werk met wisselende meerderheden in de Staten en probeer brede steun te zoeken voor voorstellen.
2. Breng de Staten in positie door keuzemogelijkheden voor te leggen.
3. Benut niet alleen de formele momenten in de beleidscyclus (mondriaanmodel), maar zoek elkaar ook informeel op.
4. Organiseer halverwege de collegeperiode een mid-term review.
5. Formuleer vooraf doelen voor de langere termijn (vier of acht jaar) waar de Staten op kunnen acteren.
6. Betrek inwoners intensiever bij beleidskeuzes en leg uit waarom je tot keuzes bent gekomen. Zichtbaarheid in hoe je inwoners betreft is een ontwikkelpunt. Zoek daarin andere vormen (voorbeeld: hackatons)
7. Wees zichtbaar als middenbestuur, laat zien dat je er voor de Groningers zit. Positioneer je goed richting gemeenten en het Rijk.
8. Denk na over de positie van gebiedsgedeputeerden. Een vorm zou kunnen zijn dat je de portefeuilleverdeling naar gebied maakt, niet naar inhoud.
9. Kijk goed naar de kwaliteiten die bestuurders meebrengen en zet in op hun kracht. Zoek naar stijlen die aanslaan en maak daarin een mix van strategen, verbinders en leiders.